

MARCIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2012/6 szám

Tartalom

Villám

- [„Elhagyom Rómát...”](#)

Emlékezet

- [Giuseppe Garibaldi: Önéletrajzi visszaemlékezések](#)
- [Ballai László: A sokatúrt Garibaldi](#)
- [Kossuth levélváltása Garibaldival](#)
- [Garibaldi és az olasz kormány](#)
- [Tíz éve nyilatkozták](#)
- [Széchenyi István: Hítel, VIII. rész](#)

Délibáb

- [Petőfi Sándor: Respublika](#)
- [Vajda János: A nagyurakhoz](#)
- [Ballai László: Aspromonte](#)
- [Örkény István: Nagy Amál](#)
- [Hunyady Sándor: Női uszoda](#)
- [Csupor András: Zsófi választása](#)
- [Guillaume Apollinaire: Egy szép vörösesszőkéhez](#)
- [Dull Ernő: www.garibaldi](#)
- [Dull Ernő: Garibaldit vártuk](#)

Húrok

- [Garibaldi-dalok](#)
- [Sör és virsli](#)

Villám

„Elhagyom Rómát...”

„Elhagyom Rómát, de bárhol leszünk is, Róma velünk lesz. Nem ajánlhatok nektek sem dicsőséget, sem fizetséget. Éhséget, szomjúságot, erőltetett meneteket, csatákat és halált ajánlok.”

Giuseppe Garibaldi

Emlékezet

Giuseppe Garibaldi: Önéletrajzi visszaemlékezések

– részletek –

A szicíliai hadjárat. 1860 májusa

Szicília! Jól megérdemelt és csaknem gyermeki szeretet készítenek arra, hogy életem e dicsőséges korszakáról szólva az első szavakat neked szenteljem, csodák és csodálatos férfiak földje!

Most ismét neked jutott osztályrészül, hogy felébreszd az alvókat, akiket a diplomaták és a doktrinerek elaltattak, azok, akik nem saját maguk ragadtak fegyvert, hanem másra bízták a haza megmentését, hogy továbbra is függőségben és megalázottságban tarthassák. Ausztriának hatalmas, óriási hadserege van, s rajta kívül is több félelmetes szomszédunk ellenzi – nyomorúságos dinasztikus érdekektől vezérelve – Olaszország újjászületését. A Bourbonoknak százezer katonája van. De mit számít mindez? A hazaszeretet érzése huszonötmillió szívben dobog! Szicília fiai az egész ország nevében, nem tűrve a többé a szolgaságot, kesztyűt dobtak a zsarnoknak, szembeszálltak vele mindenütt, s harcolnak ellene kolostorok falai között vagy örökké működő vulkánok csúcsain. De kevesen vannak! A zsarnok falanxai viszont igen tömöttek, s leverik a hazafiakat, elűzik a fővárosból, s a hegyekbe kényszerítik őket. De hát a hegyek nem éppen a szabadságukért harcoló népek szentélyei? Az amerikaiak, svájciak, görögök nem a hegyekben tartották magukat, ha a hódítók seregei ott lenn a síkon túlerőben voltak? „A szabadság nem csapja be a reá vágyakozókat.” Milyen szépen bizonyítják ezt a büszke szigetlakók, akik városaikból kiűzve a hegyekben élesztették tovább a szent lángot. Mit nekik fáradtság, megpróbáltatás, nélkülözés, ha hazájuk és az emberiség szent ügyéért folyik a harc!

Ó, Ti Ezrek!... E szégyenletes, nyomorúságok idején oly jó rátok emlékezni! Ha felétek fordul a lélek – felemelkedve a latrok és ringyók mocskos tömegéből –, s arra gondol, hogy bár többségetek élete kihuny a szabadságért folytatott harc véres mezein, mégis van belőletek még egy dicsőséges seregre való, akik készek vagytok bebizonyítani megátalkodott árulóitoknak, hogy nem mindenki áruló és hitvány, hogy nem mindenki a has szemérmetlen papja ezen az uralkodásra termett és mégis szolgál országban. „Oda kell menni, olaszok, ahol testvéreink a szabadságért harcolnak” – mondtátok, s odamentetek anélkül, hogy megkérdeztétek volna, hogy milyen nagy az ellenség, elegendő vagyunk-e mi önkéntesek, és hogy megvan-e mindenünk a merész vállalkozáshoz. Ti odamentetek dacolva az elemekkel s az akadályokkal és csapdákkal, amelyeket az ellenség és a csalárd barátok állítottak nektek. A Bourbonok nagy hadiflottájukkal vasgyűrűbe zárták a jármot nem tűró Szicíliát, és átkutatták az egész Tirrén-tengert, hogy a mélybe sülyesszenek bennünket. Hasztalanul! Csak előre, csak előre, argonautái

a szabadságnak! Ott a déli égbolt szegélyén ragyog egy csillag, amely utat mutat, s elvezet benneteket a nagy vállalkozás beteljesítésére. Egy csillag, amelyet már Beatrice halhatatlan énekese is megpillantott, s amelyre legnagyobbjaink függesztették szemüket a legnagyobb viharok közepette: Olaszország csillaga. Hol vannak a hajók, amelyek Villa Spinolában fedélzetükre vettek, s a Tirrén-tengeren át Marsala kis kikötőjébe vittek benneteket? Hol vannak? Talán büszke öntudattal őrzik őket, mint a legnagyobb és legdicsőbb nemzeti vállalkozásunk ereklyéit, amelyeket az idegenek és az utókor is csodálatukkal övezhetnek? Dehogy! Elvesztek! Olaszország urai irigységből és hitványságból meg akarták semmisíteni szegyenük e tanújeleit. Egyesek szerint szándékosan megrendezett hajótörésben vesztek oda. Mások szerint valami dokk rejtett mélyén korhadnak. Bizonyos vélemények szerint kalmároknak adták el őket ócskavasnak.

Csak előre! Csak előre rettenthetetlenül! Piemonte és Lombardo (a két hajó – a szerk.), kik e nemes sereget vittétek, a történelem minden gyalázkodás ellenére emlékezni fog dicső nevetekre. S ha majd az Ezrek közül azok, akiket a halál utolsóán tartogat kaszájára, a házi tűzhely körül ülve unokáiknak mesélni fognak arról a mesés vállalkozásról, amelyben a sors kegyéből részt vehettek, büszkén fogják majd felidézni a döbbenet hallgató ifjaknak a többi rettenthetetlen harcos dicső nevét.

Calatafimi, 1860. május 15.

Május 15-ének hajnala a Vita melletti dombokon szép rendben felsorakozva talált bennünket. Nem sokkal később az ellenség Calatafimiből metoszlopba rendeződve megindult felénk.

A vitai dombok szemben fekszenek a Monte Romano nevű vonulattal, ahol az ellenséges csapatok felfejlődtek. Ez a vonulat Calatafimi felé enyhe lankával lejt. Az ellenség könnyen megközelíthette és el is foglalta az összes csúcst, amely pedig a vitai oldalon félelmetes sziklás és meredek.

Mi, déli irányban, a szemben lévő magaslatokat foglaltuk el. Innen pontosan szemmel tarthattam az ellenség összes állását, míg ellenfeleink aligha láthatták a Mosti parancsnoksága alatt álló genovai lövészek csatárláncát, akik élvonalunkat alkották. A többi század mind hátrább volt, megfelelő takarásban, rohamcsapatokba osztva. Szerény tüzérségünket Orsini parancsnoksága alatt az országút mentén balszárnyunkra helyeztettem. Sikerült is néhány jó lövést leadniuk. Így egymással szemben mind a saját, mind az ellenséges állások igen erősek voltak. Állásaink között jókora térség terült el: hullámos síkság néhány kis falusi házikóval. Előnyösnek látszott tehát bevárni az ellenséget saját állásainkban. A bourbonisták, akik körülbelül kétezren voltak jó néhány ágyúval, tekintve, hogy csak kevés emberünket láthatták –azokat is egyenruha nélkül, parasztokkal vegyesen –, merészen előreküldtek néhány vadász csatárláncot megfelelő támogatással és két ágyúval. Lőtávolságba érve karabélyaikkal és ágyúikkal tüzet nyitottak, és folytatták az előrenyomulást.

Az Ezreknek azt a parancsot adtam, hogy ne tüzeljenek, hanem engedjék egészen közel az ellenséget, bár a derék ligurok közül egy ember már meghalt és többen megsebesültek. Egy amerikai riadót fúvó kúrtharsogás azonban mintegy varázsütésre megállította az ellenséget. Ekkor döbben rá, hogy nem egyszerűen a Piacciottikkal (bandita, a Garibaldihoz csatlakozó népfelkelők gúnyneve, amely szimbólummá vált – a szerk.) áll szemben, és a csatárlánc és tüzérség is kezdett visszahúzódni. A zarnokság katonái ekkor rettentek meg először a „kalandor kalóztól”, amely megnevezéssel megtiszteltek bennünket.

Az Ezrek ekkor rohamra indultak, elől a genovai karabélyosok s velük a hős ifjak csapata, akik már türelmetlenül várták a harcot.

A rohammal az volt a szándékom, hogy megfutamítsam az ellenség élcsapatát, és hogy megszerezem a két ágyút. Ezt az olasz szabadság bajnokaihoz méltó lendülettel sikerült is elérni. Nem akartam azonban archban támadni a bourbonisták által nagy erővel elfoglalt félelmetes állásokat. De ki tudta volna megállítani e tüzes és bátor önkénteseket, ha már egyszer az ellenségre vetették magukat. Hiába fújtak „megállj”-t a kürtök, a mieink vagy nem hallották, vagy úgy tettek, mint Nelson a koppenhágai csatában.

A mieink mit sem törődve a kürtök harsogásával, szuronyt szegezve tovább rohamozták az ellenséges elővédet, míg vissza nem nyomták azt egészen a derékhadig.

Nem volt veszteni való idő, mert minden késlekedés e maroknyi hős halálát jelentette volna. Nyomban elrendeltem tehát az általános támadást, s az Ezrek teljes létszámban néhány bátor szicíliai és calabriai kíséretében villámgyorsan támadásba lendültek.

Az ellenség elkotródott a síkságról, a magaslatokon azonban tartalékaival kiegészülve, jobb ügghöz méltó bátorsággal és makacssággal védelmezte állásait. Számunkra az ellenségtől elválasztó sík völgy volt a legveszedelmesebb terület. Itt valósággal záporoztak az ellenséges tüzéség és karabélyok lövedékei s jó néhány emberünket megsebesítettek. A Monte Romano lábához érve azonban szinte minden veszély elmúlt, s az Ezrek, bár létszámuk egy kissé megcsappant, felzárkóztak az élvonalhoz.

A helyzet a végletekig éleződött, mindenáron győzni kellett. Ezzel az elszánt akarattal kezdtük megmászni a meredély első szakaszát a lövedékek valóságos jégesőjének közepette. Nem emlékszem, hány ilyen szakaszt kellett megtenni ahhoz, hogy a csúcsra jussunk, de valahányszor nyílt terepre értünk, félelmetes tűz zúdult ránk. Az a mieinknek kiadott parancs, hogy lehetőleg keveset lőjenek, teljes összhangban állt a kormány által adományozott puskáink minőségével, ezek ugyanis csaknem mindig csütörtököt mondtak. Ebben a helyzetben igen nagy szolgálatot tettek nekünk Genova derék fiai, akik gyakorlott lövészek lévén, jó karabélyaikkal megmentették fegyvereink becsületét. Szolgáljon ez ösztönzésül az olasz ifjúságnak, és gyakorolja magát annak tudatában, hogy a mai harctereken nem elég a bátorság; ügyesnek, mégpedig nagyon ügyesnek kell lenni a fegyverek használatában.

Calatafimi! Csaták százai után, ha barátaim a halál küszöbén utoljára büszkén mosolyogni látnak, rád emlékezem, a legdicsőbb ütközetre. Az Ezrek, a nép méltó képviselői, polgári ruhában, hősi hidegvérrel rohamozták állásról állásra – bár egyik félelmetesebb volt, mint a másik – a zsarnokság cifra rojtos, váll-lapos, sisakos katonáit, és futni kényszerítették őket! Hogy is feledkezhetnék meg azokról az ifjakról, akik, nehogy megsebesüljek, drága testükből vontak körém áthatolhatatlan bástyafalat. Nem csoda, ha rájuk emlékezve meghatódom. S vajon nem kötelességem-e felidézni Olaszországnak legalább hősi halottainak nevét? Montanari, Schiaffino, Sertori, Nullo, Vigo, Tüköry, Taddei és annyi más, akikre fájdalom, már én sem emlékszem.

A Monte Romano déli lejtője, amelyet meg kellett másznunk, csupa hegyvidéki földművesek által kialakított teraszról állt. Az ellenséget kergetve gyorsan jutottunk egy-egy terasz emelkedő szegélyéhez, amelynek védelmében lélegzetvételnél szünetet tartottunk, hogy felkészüljünk az újabb rohamokra. Így kellett elfoglalnunk egyik teraszt a másik után, egészen a csúcsig. Itt a bourbonisták még egy utolsó, kétségbeesett védelmi kísérletet tettek. Sok ellenséges katona, miután lőszere elfogyott, követ ragadott, s azt hajigálta ránk. Eljött azonban a döntő roham ideje. A legbátrabbak összetömörülve az utolsó fedezék mögött kifújták magukat, jól megnézték, mekkora utat kell még megtenniük, hogy szuronyaikat összeakaszthassák az ellenségével, majd mint oroszánok törtek előre a győzelem és a szent ügy tudatában. A bourbon-katonák nem tudták feltartóztatni a szabadság hős bajnokainak elsöprő rohamát, s Calatafimi városáig meg sem álltak, amely pedig jó néhány mérföldnyire feküdt a csatától. Valamivel a város előtt abbahagytuk az üldözést, mert azt fekvésénél fogva igen jól lehetett védeni. Ha ütközetbe bocsátkozunk, győzni kell; ez a szabály minden körülmények között nagyon igaz, de különösen akkor, ha egy hadjárat elején vagyunk.

Támadás Palermo ellen, 1860. május 27-én.

Válogatott embereink haladtak az élen, Tüköry és Missori vezetésével. [...] Ez a bátor kis csapat, az Ezrek legjava nem nézte, mekkora ellenséggel áll szemben, nem nézte a barikádokat és az ágyúkat, amelyeket a Bourbon-zsoldosok állítottak a Porta Termini-kapu elé. Viharként zúdult rá a Ponte dell’Ammiraglio mellett az ellenséges elővédekre, megfutamította és üldözőbe vette azokat.

Átviharzott a Termini-kapu torlaszain, s az Ezrek és a Piacciottik serege mindenütt szorosan ott volt a csodálatos élcsapat nyomában, versengve vele a hősiességben.

A nagyszámú ellenség erőteljes ellenállása, a szárazföldi és a tengeri tüzéség tűzesője egyetlen ponton sem használt. Még a magasba nyúló Sant’Antonio konventben elhelyezett vadászászlóalj sem, amely a támadók balszárnyától mintegy két karabélylövésnyire feküdt. Semmi sem használt. A győzelem a bátorságra és az igazságra mosolygott, s rövidesen Palermo egész központját az olasz szabadság

harcosai kerítették kezükbe. [...]

Palermo népe azonban hamarosan hozzákezdett a barikádok építéséhez, amelyeknek már a pusztá megpillantására is elsápadnak a zsarnokság zsoldosai. A munkálatok irányítójaként különösen kitüntette magát Acerbi ezredes, az összes olasz csaták e derék harcosa.

A legkülönbözőbb fegyverekkel, késekkel, szekercékkel felfegyverkezett nép a következő napokban olyan hatalmas erővé nőtt, hogy semmilyen jól szervezett katonai alakulat nem tartóztathatta fel. Én a Termini-kaputól beljebb húzódtam, előbb a Régi vásártérre, majd onnan a Bologna térre. Ott, mivel beláttam, hogy lehetetlenség a nagy városban szétszórt embereinket tömöríteni, leszálltam a lóról s egy kapualjban állapodtam meg.

Miközben Marsala nevű kancám nyergét és a pisztolytartókat a földre tettem, az egyik pisztoly az ütközés következtében elsült. A golyó súrolta a jobb lábamat, és a nadrágom szárából is kiszakított egy darabot. A szerencse nem jár egyedül, mondtam magamban.

A lelkes hazafiakból álló palermói forradalmi bizottsággal egyetértésben a Pretorio-palotába, a város központjába helyeztem át főhadiszállásomat.

Palermo nem tudott sok fegyvert juttatni nekünk, mert a bourbonisták gondoskodtak róla, hogy a város teljesen fegyvertelenül maradjon, de meg kell vallani, hogy ennek ellenére a városiak lelkesedése egy pillanatig sem csökkent, sem a véres utcai harcokban, sem az ellenséges flotta, a castellammarei és a királyi palota tüzeiben. Sőt sokan puskák hiányában törökkel, késekkel és mindenféle vasakkal felfegyverkezve csatlakoztak hozzánk. A parasztcsoportok is vitézül verekedtek, és feltöltötték az Ezrek megtizedelt sorait. A nők hazafias lelkesedése is fenséges látványt nyújtott. Az ágyú- és puszkagolyók pokoli tombolása közepette tapsokkal, intő mozdulatokkal, buzdító kiáltásokkal lelkesítették a mieinket. Székeket, matracokat, mindenféle bútordarabokat dobáltak le az ablakokból a barikádokhoz, nem egy közülük maga is lejött az utcára segíteni. [...] A barikádok mintegy varázsütésre nőttek ki a földből, és egész Palermo tele lett velük. [...]

A legnagyobb nehézséget a lőszer hiánya okozta. Sikertelenül egy-két puszkaporgyártó műhelyt találni. Éjjel-nappal készítették a töltényeket, amelyekből azonban mégsem jutott elég a város különböző pontjain folyó állandó csatározásokhoz. Így hát katonáim és a Picciottik, akik különösen sokat lövöldöztek, nem rendelkeztek elég lőszerrel, s én majd megfeszültem a nagy igyekezetben, hogy előteremtsem a szükséges utánpótlást.

Ennek dacára a bourbonistákat sikerült visszaszorítani a castellammarei erősségbe, a Királyi Palotába, a Pénzügyminisztériumba és más szomszédos épületekbe, s lényegében az egész várost irányításunk alá vontuk.

Az ellenség fő ereje, élén Lanza vezénylő tábornokkal, a Királyi Palotában rekedt. Minden kapcsolatuk megszakadt a tengerrel és a többi, még Bourbon kézben lévő állással. [...] Néhány nap múlva beköszöntött hozzájuk az éhség, és nem tudták hová tenni sebesültjeiket. Lanza arra kényszerült, hogy tárgyalásokba bocsátkozzon velünk. Elsősorban a már bomlásnak indult holttesteket akarta eltemettetni, sebesültjeiket pedig Nápolyba szállíttatni.

Mindehhez huszonnégy órás fegyverszünetre volt szükség, amely, Isten a megmondhatója, nekünk is jól jött, mert hiszen alig készültek el a töltények, máris el kellett lőnünk őket.

Nem lesz felesleges megemlíteni, hogy ezekben a nagyszerű napokban semmiféle segítséget nem kaptunk a kikötőben és az öbölben horgonyzó hadihajóktól – pedig egy olasz fregatt is volt köztük –, sem fegyvert, sem töltényt. Pedig vérrel fizettünk volna minden egyes töltényért. [...] Nem sok híja volt, hogy Von Meckel és Bosco – Corleonén keresztül nyomunkban a főváros felé tartó – bourbonista alakulatainak megjelenésére Lanza megváltoztassa elhatározását. Valóban, a két parancsnok megjelenése öt-hatezer főnyi válogatott sereg könnyen végzetessé válhatott volna számunkra. Ám csalatkoztak abbéli reményünkben, hogy váratlanul meglephetnek és szétszórhatnak bennünket – mert már szinte elfoglaltuk a várost –, így minden erejükkel támadást indítottak a Termini-kapu ellen.

Kevés csapatommal, amelyek le voltak kötve városszerte, nemigen tudtam annyi embert szembeállítani a betörő ellenséggel, amennyi szükséges lett volna. Mégis az a néhány harcosunk, akiket a támadás a Termini-kapu térségében ért, hősiessen szembeszállt az ellenséggel, és csak súlyos harcok árán engedett

át minden talpalatnyi földet egészen a Régi vásártérig.

Miután értesültem az ellenség előrenyomulásáról, összeszedtem néhány századnyi katonát, hogy elébe menjek. Útközben hozták a hírt, hogy Lanza tábornok folytatni kívánja a tárgyalásokat. [...]

Még mielőtt letelt volna a huszonnégy órás fegyverszünet, Letizia tábornok újabb parlamentert jelentett be, aki háromnapos fegyvernyugvást kért, tekintve, hogy a huszonnégy óra nem bizonyult elegendőnek a sebesültek elszállítására. Megadtam ezt a három napot is, de egy percig sem hagytuk abba a puskapor és a töltények gyártását, valamint a barikádok építését. A főváros közelében táborozó parasztcsoportok jelentősen megnövelték erőinket, és komoly fenyegetést jelentettek az ellenség hátában. Orsini is megérkezett a hátrahagyott ágyúkkal és további csapatokkal. Helyzetünk napról napra javult, a bourbonistáknak pedig egyre kevésbé fűlt a foguk ahhoz, hogy megtámadjanak bennünket.

Egy Letizia tábornokkal folytatott újabb megbeszélés alkalmával megvitattuk a Királyi Palotában valamint a Termini-kapunál lévő ellenség visszavonulását a Quattro Ventire és a mólóra; ezzel is csak időt nyertünk.

A harcok beszüntetése és a bourbonistáknak a tenger felé történő visszavonulása bizakodással és merészséggel töltötte el a lakosságot olyannyira, hogy az előretolt állásokba kénytelenek voltunk vörösingeseket állítani, nehogy atrocitásokra kerüljön sor a Bourbon-csapatok és a mérhetetlen gyűlölettől fűtött szicíliaiak között. Végül sor került e helyőrség távozására is, amely hosszabb ideig nem is tarthatta volna meg állásait a szűk sikátorokban. Bekövetkezett a város és az erődítmények teljes kiürítése.

[...]

Valóságos csodának tűnt a zsarnokság mintegy húszezer katonájának kapitulációja egy maroknyi, minden áldozatra, még a vértanúhalálra is kész harcos előtt, annyival is inkább, mivel jó hírű csapatok voltak és jól verekedtek. Ujjongjatok hát, férfiak, asszonyok és gyermekek, akik részt vettek a haza felszabadításában! A zsarnok elűzve, Palermo szabad: van mire büszkének lenni, van miért ujjongani! A Vecsernye földjének nagyszerű fővárosa, akárcsak tűzhányói, messze vidéken megreszketteti a földet, s vad robajára összedőlnek a hazugság és a zsarnokság ingó trónusai!

Palermóban veszítettük el Tüköryt, a vitéz magyart, de más fájdalmas veszteségekről is megemlékezhetnénk.

Ballai László: A sokattúrt Garibaldi

1807. július 4-én Giuseppe Garibaldi arra született, hogy majdan felszabadítsa az elnyomó hatalmak rabsága alatt nyögő Olaszországot. Hivatásának gyakorlását 1834. február 4-én a hazai zsarnok, Károly Albert szárd király elleni lázadással kezdte. Az Ifjú Itália mozgalom vezetője, Mazzini által megszervezett felkelés élcsapata azonban az itál és a hölgyek nyújtotta örömeiket részesítette előnyben a forradalmi atakkal szemben. Garibaldinak, a szárd-piemonti haditengerészeti szökött matrózának menekülnie kellett. Lázadásért és felségárulásért halálra ítélték.

Dél-Amerikába emigrált, ahol haladéktalanul bekapcsolódott a helyi függetlenségi háborúba. Garibaldi ugyanis tudta azt, amiről ma is csak keveseknek van fogalmuk, hogy amíg egyvalaki is rabságban él a világon, addig a többi ember sem lehet teljesen szabad. Argentínában, Brazíliában és Uruguayban alakította ki a csak rá jellemző stratagémát, amely három szempontból különbözött a világ összes többi szabadcsapatának harcmodorától. Rendkívül körültekintő haditervet készített, annak végrehajtásához vasszigort követelt meg, végül működésével maga mellé állította és feltüzelt a lakosságot. Vörös inge az elnyomott népekért küzdő rettenthetetlen harcosok jelképe lett. Az Uruguay felszabadításáért oroszlánként küzdő „két világ hőséneke” a nevét az 1840-es években már csodálattal emlegette az egész

világ.

Amikor Garibaldi hírére vette az 1848-as forradalom kitörésének, hatvanhárom bajtársával haladéktalanul Olaszországba indult. 1848. június 22-én érkezett Nizzába. Nagy ünnepléssel fogadták, díszbédet rendeztek a számára, de Garibaldi továbbstietett Károly Albert szárd király főhadiszállására, hogy felajánlja szolgálatait annak, aki halálra ítélte. A lépésért Mazzini és barátai élesen bírálták, és azzal vádolták, hogy elhagyta a nép ügyét. De Garibaldi kiemelkedő emberi és hazafiúi nagyságát dicséri, hogy az olasz függetlenség ügyét fölé helyezte a belpolitikai küzdelmeknek. A király azonban bizalmatlanul fogadta július 5-én, és a hadügyminiszterhez utasította, hogy vele beszélje meg a beosztását. Torinóban meglehetősen lenézéssel fogadták a szökött matrózt. Az akadémiát végzett, de puskaport még nem szagolt főtisztek cinikus nevetéssel beszéltek arról az emberről, aki pedig Latin-Amerikában nem egyszer tízszeres túlerővel is sikerrel szállt szembe. A hadügyminiszter, amint hírére vette, hogy fogadnia kell Garibaldit, eltávozott a fővárosból. Végül nagy nehezen a belügyminiszter fogadta a „kalandort”, és azt tanácsolta neki, hogy legjobb lenne, ha Velencében próbálna szerencsét, ahol mint kalózvezér jó szolgálatot tehetne a Habsburgok által szorongatott köztársaságnak.

Garibaldi Milánóba ment, ahol a forradalmi kormány ünnepélyes keretek között tábornokká nevezte ki, és azzal bízta meg, hogy szervezzen önkéntes légiót, ám fegyvert és felszerelést nem biztosított a részére. A montevideói vörösingések mellett egy hét alatt így is ezer ember sorakozott fel, akik döbbenet fogadták a hírt, hogy a magasan képzett tisztek vezette szárd-piemonti hadsereg döntő vereséget szenvedett Custozánál, és az osztrákok már meg is kezdték Lombardia visszafoglalását. Milánó urai a vereség hírére kétségbeestek, és a Radetzkynek való behódolás mellett döntöttek. Ennek nem lehetett nagyobb akadály, mint az önkéntesek időközben másfél ezer főnyire duzzadt légiója, amely kész volt a barikádokat emelő milánóiakkal együtt a végsőig védelmezni a várost. Az ideiglenes kormány Garibaldit tehát Bergamo védelmével bízta meg. Itt érte a hír, hogy Milánó kapitulált, valamint, hogy Károly Albert is letette a fegyvert, és őt is felszólította, hogy szüntesse be a csatározásokat. Garibaldi azonban Mazzini felhívását követte, amely így szólt: „Véget ért a király háborúja, kezdődik az ország háborúja.” Garibaldi még két hétig folytatta a gerillaharcot, majd száz leghűségesebb önkéntesével Svájcba indult. Számuk a svájci határra érve húszra apadt.

Garibaldi csakhamar újra Itáliában termelt. Az olasz helyzet robbanásig feszült volt. Lombardiát és Venetót ugyan Radetzky szilárdan uralta – nem utolsó sorban helyettese, Haynau, a „bresciai hiéna” ténykedésének köszönhetően –, de még tartotta magát a Velencei Köztársaság. Toszkána és Róma forrongott, Szicíliában pedig lázadások törtek ki. Októberben Garibaldi hetvenhét légióssal elindult Szicíliába, de mivel hírt kapott arról, hogy Toszkánában a nagyherceg már nem ura a helyzetnek, megszakította útját. A nemzeti hőst hatalmas ünnepléssel fogadták, ám az Észak-Itáliát uraló Habsburgok és a Dél-Itáliát elnyomó Bourbonok elleni mozgósító kísérleteit nem támogatták. Garibaldi megelégedett a tétlenséggel, és úgy döntött, hogy az osztrákok által szorongatott Velencébe indul. Ekkor Rómában fellázadt a nép, és az ideiglenes kormány hivatalosan az örök városba hívta Garibaldit és légióját.

Garibaldinak diadalmenetet rendeztek a Capitoliumon, majd vörösingeseivel 150 kilométerre Maceratába irányították, hogy védje az állam északi határait. Csapatainak ellátásáról azonban nem gondoskodtak. Garibaldi kolostorokból rekvirálta a szükséges ellátmányt, mire a terület lakosai sürgősen képviselőnek választották a római parlamentbe. Rómába visszatérve Garibaldit már várta az újabb parancs, hogy verjen le egy reakciós lázadást Rietiben. Garibaldi azonban jelen volt a római parlament alakuló ülésén, és oroslánrésze volt abban, hogy 1849. február 9-én kikiáltották a Római Köztársaságot. „A régi rómaiak leszármazottai, a mai rómaiak nem képesek republikánusok lenni?” – szegezte neki a kérdést a nemzetgyűlés tagjainak.

A Római Köztársaság eltiprására II. Ferdinánd nápolyi király a Francia Köztársaság elnökének, Louis Bonapartének a személyében lelt szövetségesre. A tízezer fős expedíciós hadsereget azonban a köztársasági seregek megállították, Garibaldi és légiója a San Pancrazio kapunál pedig súlyos vereséget mért rájuk, majd üldözőbe vette a betolakodókat, hogy beleszorítsa őket a tengerbe. De Mazzini visszarendelte Garibaldit, és átvezényelte légióját a déli frontra a Bourbon-csapatok ellen. A vörösingések mindent elsöprő rohamot intéztek II. Ferdinánd hadserege ellen, és miután kiszorították a Római Köztársaság területéről, üldözőbe vették a sereg roncsait. Mazzini parancsa azonban most is megakadályozta a megsemmisítő csapást. Garibaldit Róma város védelmére rendelték vissza, amelyről a kormánynak többször kifejtette, hogy gyakorlatilag katonailag tarthatatlan, ezért jobb volna az egész

Római Köztársaság területét hadszínterré tenni, amelyen szétzilálhatják a túlerejű ellenfél csapatait, és kisebb egységeit külön-külön megverhetik. A haditanácsban azonban az akadémiát végzett tisztek voltak többségben, a tapasztalt gerillavezér ötletét elvetették.

Így azután a francia és a Bourbon-csapatok is rendezhették soraikat, és erősítéseikkel kiegészülve háborítatlanul elfoglalhatták harcállásaikat Róma körül. Húsz nap tüzérségi előkészítés után a franciák június 30-án hajnalban megrohmozták a várost. Többnapos véres utcai harcok kezdődtek. Az értelmetlen öldöklést megelégedve Garibaldi július 2-án a Szent Péter térre gyülekezőt hirdetett azoknak, akik folytatni akarták a harcot. „Elhagyom Rómát, de bárhol leszünk is, Róma velünk lesz. Nem ajánlhatok nektek sem dicsőséget, sem fizetséget. Éhséget, szomjúságot, erőltetett meneteket, csatákat és halált ajánlok.” Négyezer önkéntessel hagyta el a várost, hogy Velencébe meneteljen, ahol még égett az itáliai forradalmak utolsó lángja. De hiába kerülték meg az ellenséges főerőket, számuk a nélkülözések és az éhség miatt rohamosan fogyott. A megmaradt kétszáz ember tizenöt bárkán folytatta útját Cesenaticóból Velence felé, ám egy osztrák hadihajó szétszórta őket. Garibaldi megmaradt bajtársaival elhatározta, hogy Genova felé menekül. Az osztrákok vérdíjat tűztek ki a fejére. A maroknyi embert a lakosság segítette, bújtatta. Garibaldi felesége, Anita, aki minden megpróbáltatása során férje oldalán maradt, Romagna faluban meghalt. Eltemetni sem volt idő, a megmaradt nyolc embernek menekülnie kellett tovább. Giuseppe Garibaldi két hónapig tartó gyötrelmek után ért az egyetlen független olasz állam, a Szárd Királyság földjére. Ahol letartóztatták.

A legnépszerűbb olasz férfiút a közvélemény nyomására szabadon bocsátották, de távoznia kellett Itáliából. A Földközi-tengeren kóborolva végül Tangerban talált menedéket. Másfél év után azonban megunta a „semmittevést”, és New Yorkba ment, ahol több ezer honfitársa fogadta nagy ünnepléssel. Mivel azonban az Egyesült Államokban nem volt forradalmi helyzet, előbb gyertyaöntő munkásként kezdett dolgozni, majd sikerült hajóskapitánynak szegődnie. A *Carmen* teherhajón Dél-Amerikába vitorlázott, ezután elvetődött Hongkongba, Kantonba, a Fülöp-szigetekre, Ausztráliába és Új-Zélandra. 1854 februárjában Londonban járt, ahol találkozott Mazzinival, Herzennel, Ledru-Rollinnel és Kossuthtal, és arra a következtetésre jutott, hogy hazájában újra paráznál a szabadság iránti vágy. Letelepedési engedélyt kért és kapott a torinói kormánytól. Ekkor vásárolt birtokot Caprera szigetén, ahol saját kezével épített házat, és alakított ki egy kis gazdaságot. Udvariasan és türelmesen fogadta a rajongó látogatók seregét, és egyre várta, hogy elkövetkezzen az ő ideje.

1859 februárjában Cavour, a szárd királyság miniszterelnöke magához hívatta, majd nem sokkal ezután II. Viktor Emánuel, a király is fogadta. Kinevezték a szárd királyi hadsereg tábornokának, majd megbízták az Itália minden területéről Torinóba özönlő önkéntesek hadsorra állításával. Reguláris csapatokat is a parancsnoksága alá rendelték, és alakulatait ellátták munícióval és felszereléssel. Majd a front északi arcvonalára irányították, ahol nem számítottak jelentős hadmozdulatokra. Garibaldi azonban a francia-szárd hadüzenet napján átkelt a Ticino folyón, és sajátos hadvezetésével igencsak megzavarta az ellenséget. San Fermóban súlyos vereséget mért a sokszoros túlerőben lévő Habsburg-csapatokra, majd sorra elfoglalta észak-itáliai megerősített állásaikat, Varesét, Pontidát, Leccót, Comót, Bergamót és Bresciát.

A főhadszíntéren a solferinói csata során kiderült, hogy az osztrák seregek főparancsnokságát magára vállaló Ferenc József – akinek az életében az őrségváltások és a katonai díszszemlék játszották a főszerepet – született katonai antitalentum. A Habsburgok döntő veresége után Toszkánában, Pármában és Modenában ideiglenes kormányok létesültek, amelyek csatlakozni kívántak Piemonthez. Garibaldi önkéntesei napról napra szaporodtak, a tábornok zászlaja alatt már hatezer tette kész ember állt. Minden olaszt letaglózott a hír, hogy Ferenc József legyőzője, a Római Köztársaság korábbi eltiprója, a Francia Köztársaság elnöki tisztéből puccsal császárrá változott Louis Bonaparte alias III. Napóleon, ahelyett, hogy a kedvező helyzetben – nagybátyja, Napóleon példáját követve – a lehető legnagyobb ellenséges területet elfoglalta volna, mintegy saját sikerétől megijedve sürgősen fegyverszünetet kötött, ráadásul olasz szövetségesének megkérdezése és meghívása nélkül. II. Viktor Emánuel megparancsolta Garibaldinak, hogy oszlassa fel a légióját.

A felszabadult észak-olasz tartományok azonban katonai szövetséget kötöttek, amelynek parancsnokául Garibaldit hívták meg. A tábornok Firenzébe sietett, és özönlöttek utána az önkéntesek, akiket azonban a szárd királyságtól delegált felettese nem volt hajlandó állományba venni. Azt is megtiltották Garibaldinak, hogy légiójával megtámadja a pápai államot. Garibaldi lemondott parancsnoki tisztéről. II. Viktor Emánuel hálából altábornaggyá és szárnysegédjévé nevezte ki. Garibaldi elutasította a címet.

Észak-Olaszország Piemont zászlaja alatt egyesült, ám a Bourbonok uralta Szicíliában egymást érték a forradalmi megmozdulások, amelyek mind a legnagyobb olasz hőst áhították vezérüknek. Garibaldi a hívó szóra ezer önkéntest toborzott, és két gőzösre behajózva őket 1860. május 6-án nekivágott, hogy kiűzze a százhuszezres hadsereggel rendelkező Bourbonokat a Szicíliai és Nápolyi kettős királyságból.

Garibaldi – kicselezve a nápolyi flottát – Marsalában szállt partra Szicíliában, és elindult a sziget belseje felé. Calatafiminél – a vörösingések mindent elsöprő szuronyrohamával – döntő csatát nyert, így megnyílt számára az út Palermóba. Bár a fővárost tizennyolcezer katona védelmezte, Palermo kulcsa – a kitűnő felderítés szerint – a Termini kapu volt. Garibaldi csapatainak fergeteges rohamát – amelyet az itt hősi halált halt Tüköry Lajos vezetett – ezen a ponton nem állhatták sokáig a Bourbon-zsoldosok, és hamarosan a felszabadítók kezére került a város nagy része. Ekkor a védők löni kezdték Palermót, de a terrorbombázással csak népfelkelést szítottak. Barikádok emelkedtek városszerte, és a palermóiak késekkel és különféle vastárgyakkal felfegyverkezve csak úgy özönlöttek Garibaldi zászlaja alá. Az Ezrek száma legendás hírűvé vált, az ellenség által Picciottiknak – azaz banditáknak – keresztelt népfelkelőkkel kiegészülve ötezerre növekedett. A karhatalom megalkuvásra kényszerült, és a Bourbonok csapatai a szedett-vedett vörösingések és Picciottik sorfalán áthaladva kénytelenek voltak kivonulni a városból.

Palermo bevétele után Garibaldi a hadseregét három részre osztotta. Türr István az első dandárral felszabadította Cataniát. Bixio csapatai Girgentiben győzedelmeskedtek. Csak a Medici vezetésével Messinába indított harmadik oszlop ütközött komoly ellenállásba Milazzónál, így meg kellett várnia Garibaldi többi egységének támogatását. Garibaldi most is a támadás mellett döntött, és harcosai nagy győzelmet arattak, bár az ütközetben ezer embert veszítettek. Garibaldi emlékirataiban keserűen utasítja vissza azok rosszindulatú hazudozásait, akik könnyű győzelmeknek nevezték a Bourbon-csapatok feletti diadalokat, és rámutatott arra, hogy harcosainak a legőcskébb fegyverekkel kellett megrohmozni a reakció jól felszerelt csapatait, ami tetemesen megnövelte emberveszteségüket. 1860. július 23-án a milazzói fellegrvárba visszahúzódtott ellenség is megadta magát, és egész Szicília felszabadult.

Garibaldi, a „kalózvezér”, a „bandita” katonai lángelméjét többé nem lehetett kétségbe vonni. Ellenlábásai a torinói palota folyosóin ekkor arról kezdtek diskurálni, hogy most jön a neheze, hiszen a tábornoknak kormányoznia kell. Garibaldi azonban nemzetőrséget szervezett, a legnagyobb szigorral biztosította a közrendet, és politikai értelemben is szilárd ellenőrzése alá vonta a szigetet. Jelszava a „Viktor Emánuel és Itália” volt, mert 1848-ban világossá vált számára, hogy Olaszország egyesítése csak a konzervatív Szárd Királyság vezetésével valósulhat meg. Ugyanakkor Szicíliában kívánta megteremteni Itália demokratizálódásának alapjait. eltörölte a súlyos örösi vármokokat, kiosztotta a parasztságnak az elkobzott kincstári és egyházi nagybirtokokat, feloszlatta a jezsuita rendet, és bevezetette a kötelező iskolai oktatást.

De Garibaldi ekkor figyelmét már a Dél-Itáliát elnyomó Bourbon királyság és a Közép-Itáliában terpeszkedő Egyházi Allam felszámolására fordította. 1860. augusztus 20-án sikeresen partra szállt kisszámú élcsapatával a calabriai Melitóban, majd egy rá jellemző – alapos felderítés után végrehajtott – bravúros rohammal elfoglalta Reggio Calabriát. Ezt követően azonban a reggiói haderők főparancsnoka, Ghio háromszoros túlerővel nyomult a vörösingések ellen. Garibaldi a város környéki dombokon foglalt állást légionistáival, amíg főerői beérkeznek. „Ha a bourbonisták nem követték volna kedvenc módszerüket, a tüzelve való előrenyomulást, hanem megrohmozták volna ezt a néhány emberünket, nem tudtunk volna ellenállni s bizonytalanná vált volna az ütközet kimenetele” – írja emlékirataiban Garibaldi. De a hadi akadémián kiképzett seregvezénylők más stratagémát alkalmaztak, mint a forradalmi seregek parancsnokai. Emlékezzünk csak rá, hogy Damjanich tábornok 1849-ben szuronyrohammal nyerte meg a szolnoki, a tápióbicskei, az első váci, majd a nagysallói csatát, és ugyanó mondta azt, hogy ha nincs ágyúja és lőszer, majd szerez az ellenségtől...

Ghio tábornok tehát helytelenül értékelte az erőviszonyokat, és nem merte rohamra indítani katonáit, így másnap reggel – mivel az Ezrek kisszámú erősítésének befutásakor az uralkodó magaslatok erődjei is sorra kapituláltak – már hanyatt-homlok menekülhetett az őt üldöző vörösingések elől. A Bourbon hadvezetés összeomlott. „A kb. nyolcezer főből álló Vial hadosztály Soveriában tette le a fegyvert, s ennek következtében óriási hadizsákmányra tettünk szert ágyúkban, karabélyokban és lőszerben egyaránt – írja Garibaldi. – A Caldarelli dandár Morelli calabriai ezredével együtt Cosenzában kapitulált. [...] Nápolyi bevonulásomban több volt a csodálatos elem, mint a valós. Néhány segédtestem kíséretében ott vonultam el a várost még megszállva tartó Bourbon csapatok között, amelyek fegyvereikkel tisztelegve fogadtak, s bizony nagyobb tisztelettel, mint annak idején saját tábornokaikat.

1860. szeptember 7.! Partenope fiai közül ki nem emlékszik e dicsőséges napra?" Ekkor persze már kormánya sem volt a Szicíliai Kettős Királyságnak, a király pedig Gaeta várába menekült. Garibaldi felszabadította Dél-Itáliát.

Cavour sürgette, hogy tartsanak népszavazást a Bourbonoktól visszafoglalt területek Szárd Királysághoz való csatlakozásáról. Garibaldi mindenekelőtt alkotmányozó nemzetgyűlés összehívását javasolta. Mindazonáltal jóhiszeműen átadta a teljes nápolyi flottát a torinói kormánynak, és örömmel értesült arról, hogy az húszezer katonával benyomult a pápai állam területére. Felszólított hát minden olasz hazafit, hogy támogassa a király seregét, és maga is hadrendbe állította önkénteseit. A Volturno folyó partján vívott véres ütközetben végső csapást mért az Egyházi Állam zsoldosaira. A Szárd királyság hadvezetése azonban az Ezrekkel szemben kezdett manőverezni, és mind nagyobb számban küldte alakulatait önkénteseinek hátába. Nápoly utcáin pedig már azt kiabálták: „Vesszen Mazzini! Éljen az olasz egység!” Garibaldi, aki az olasz egységért harcolt, elutasította a nemzetet szétszakító testvérháborút.

1860. október 21-én a Szicíliai kettős Királyság lakosai népszavazáson nyilvánították ki, hogy a Szárd Királyság alattvalói kívánnak lenni. November elején az Egyházi Állam két tartománya, Umbria és Marche is csatlakozott. De a pápai állam nem szűnt meg. November 7-én Viktor Emánuel és Garibaldi nyitott díszhintón érkeztek Nápolyba. A király nagy beszédben méltatta Garibaldi érdemeit, majd kegyesen felmentette minden tisztességéből, hogy helyette főnemesi címet, birtokot, kastélyt és tekintélyes évjáradékot kínáljon fel a részére. A tábornok mindezt visszautasította, és csak annyit kért, a király jelenjen meg a díszszemlén, amelyen elbúcsúzik csapataitól, és még azt, hogy vörösingeseit ismerje el a nemzeti hadsereg részének. Viktor Emánuel Garibaldi egyik kívánságát sem teljesítette.

1862 tavaszán Garibaldit Caprerán felkereste Riscoli, az olasz miniszterelnök, és nagyszabású balkáni hadjárat tervét vázolta fel előtte, amely titokban előkészített dalmáciai partraszállással kezdődne, és Veneto felszabadításával végződne. A lényegében az Ezrek akciójához hasonló tervet maga a király is megerősítette egy udvari kihallgatáson. Megkezdődött az önkéntesek toborzása. Már több ezren várták a tábornok érkezését, aki el is indult, de Genovában érte a hír, hogy a toborzást irányító Nullo ezredet váratlanul letartóztatták, és a légiót feloszlatták.

Garibaldit nem sokkal ezután szicíliai hívei keresték meg azzal, hogy fejezzék be a két évvel azelőtt megkezdett háborút, és szabadítsák fel Rómát. Hallgatólagosan a kormány is biztosította támogatásáról. 1862 júliusában Garibaldit és légióját ünnepélyesen fogadták Palermóban. A tábornok kiadta a jelszót: „Róma vagy halál!” Augusztusban háromezer vörösingesével átkelt Calabriába. Augusztus 29-én Reggio Calabria felé vonultában azonban Aspromonténél Viktor Emánuel hadseregébe ütközött, amely figyelmeztetés nélkül megtámadta. Garibaldi nyomban megtiltotta vörösingeseinek, hogy a „testvéreikre” tüzeljenek. Ám a jobbszárnyon néhány forrófejű fiatalember, felháborodva amiatt, hogy a király katonái továbbra is tüzelnek, ellentámadásba lendült. A két arcvonal között tartózkodó, az ellenségeskedés megakadályozásán fáradozó Garibaldi súlyosan megsebesült, majd a csatatérről Varignano erődbörtönébe szállították. A hír hallatára óriási nemzetközi felháborodás támadt. Végül Garibaldit visszavitték Caprerára. A tábornok azonban több mint egy évig csak mankóval tudott járni.

Garibaldi 1866-ban ragadott újból kardot, ezúttal azonban a poroszokkal az osztrákok ellen szövetséget kötött olasz kormány hivatalos kérésére. Ausztria ugyan tárgyalások útján is átengedte volna Venetót, de azt Viktor Emánuel mindenáron fegyverrel akarta visszahódítani. Ámde az osztrák hadsereg Custozánál ismét súlyos vereséget mért az olaszokra, akik Lissánál a tengeren is kudarcot vallottak. A háború egyetlen harci sikere Garibaldi nevéhez fűződött, akit egy mellékhadszíntérre vezényeltek, Tirolba.

1867-ben Garibaldi elhatározta, hogy ezúttal, mit sem törődve a királlyal és udvaroncáival, felszabadítja Rómát. Ám Viktor Emánuel egyezséget kötött III. Napóleonnal, amely szerint a franciák kiűrik Rómát, de az olaszok nem vonulnak be a városba. Szeptemberben, amikor Garibaldi az önkénteseihez igyekezett, letartóztatták, bebörtönözték, majd visszatoloncolták Caprerára, ahol kilenc hadihajó őrizte. Elváltoztatott külsővel mégis sikerült megszöknie, és légiója élére állnia. Am csalódnia kellett abban, hogy érkezésére Róma népe fellázad. November 3-án Mentánánál egy francia expedíciós hadtest verte szét a vörösingesek seregét.

Garibaldi élete utolsó harctéri dicsőségét Franciaországban aratta. Amikor 1870-ben a sedani vereség után kikiáltották a köztársaságot, a nemzetvédelmi kormány Garibaldihoz fordult segítségért, és ő, aki annyit küzdött a francia kormányok ellen, nem habozott kardot kötni a francia nép felkérésére. 1871

januárjában Dijonnál négyezer önkéntesével legyőzte a poroszokat. Bismarck tajtékozott. Viktor Hugo pedig így írt: „A Franciaországért harcoló tábornokok közül Garibaldi az egyetlen, aki nem szenvedett vereséget.” Garibaldit hat francia megye választotta meg képviselőjének, de a Bordeaux-ba menekült nemzetgyűlésen formai okokra hivatkozva mégsem engedték szóhoz jutni...

Giuseppe Garibaldi, a lánglelkű hazafi és világforradalmár, a kiváló stratégia és rettenthetetlen bátorságú katona, aki egyetlen nép szabadságáért sem habozott fegyvert fogni, és akinek az emlékezetét – mint az 1849-es bukás után a legtovább várt felszabadítóét – számos magyar népdal őrzi, akinek a neve hallatán még ma is megremeg minden zsarnok, hetvenöt esztendő korában, százharminc esztendővel ezelőtt hunyt el.

Kossuth levélváltása Garibaldival

– Kossuth Lajos emlékirataiból –

Kossuth Garibaldinak.

London, dec. 2. 1859.

Tábornok! Rövid tartózkodásom Olaszországban s ön győzelmes előhaladásának gyorsasága meg nem engedheték, hogy önnel kezet szoríthassak; de örömmel és csodálattal kísérem önt dicsőségteljes pályáján, mely nemcsak hősnek pályája, hanem hazafié is a szó legmagasabb értelmében.

Nagy percekben a történelem szereti a kor szükségzeit választottaiban összefoglalni, s a nemzet geniusát egy emberben személyesíteni.

A polgárosult világ közvéleménye csak igazságot szolgáltatott önnek, midőn önt az olasz nemzeti genius személyesítőjének ismerte el, s önben Olaszország jelen szükségzeit megtestesülve tekinti.

Meg is kell vallanom, hogy a szigorú megpróbáltatások közt – melyeknek Olaszország a diplomácia Prokrustes-ágyán kitéve van – semmi sem lepett meg fájdalmasabban, mint az a váratlan hír, hogy ön lemondását adta be.

Ha hihetném, hogy ön e határozata által valamely cinkosságnak (complot) vágta be útját, mely azon ármánykodott, hogy az olasz közszellem egységét megzavarja: nekem csak azt lehetne mondanom, hogy tisztelettel hajlok meg határozata előtt, mint az önlegyőzés magasztos cselekménye előtt, mely méltó egy oly hazafihoz, mint ön.

De bár tudom, hogy ön ezúttal is csak az önzetlen hazafiság sugallatát követte: nem tudok menekedni a félelemtől, hogy az ön lemondása nemcsak meg nem hiúsítja azoknak ármányait, a kik, bárminő legyen is ragaszkodásuk az ügyhöz, nem bírnak a perc szükségzeinek magaslatára felemelkedni, de sőt inkább sok becsületes hazafi-szívet lehangolással fog eltölteni, s hogy tömörítés helyett ziláltságot fog előidézni.

Mert végre is a lelkesedésnek olyan a természete, hogy hamar kialszik, ha folyvást nem tápláltatik. Becsületére válik Olaszországnak, hogy az ő lelkesedését még nem oltotta ki az a tömérdek hideg víz, melyet a diplomácia több mint öt hónap óta reáborít. Ez csaknem példátlan a történelemben. Hanem az olasz nép önben tükrözte magát. Nem lankadt, mert ön nem lankadott. Az ön bátor hevének s fáradhatlan tevékenységének éltető sugarai meleget terjesztettek mindenfelé. Az ön lemondása úgy hat,

mint felhő e sugarakra. Igaz: ön igyekszik bátorító szavakkal fenntartani a lelkesedést, de már maga az, hogy ön a buzdítást szükségesnek tartja, kezdetleges csüggedésre mutat. S végre is az ön szavai, minden magasztosságuk mellett, sem képesek ön jelenlétét pótolni. A hold nem helyettesítheti a napot.

Azonban ön bizonyosan érett bölcsességgel számot vetett a helyzet igényeivel, s a mit tett, azért tette, mert az önzetlen honszeretet azt mondta önnek, hogy másként nem cselekedhet. Nekem hát csak azt kell óhajtanom, hogy az ön éltető jelenlétének a cselekvés mezején való megfogyatkozása csak rövid ideig tartson.

Ön nélkülözhetlen Olaszországnak. Nélkülözhetlen a királynak.

Harcképes állapotba tenni Olaszországot, fenntartani a lelkesedést, megszilárdítani az erélyes szervezéshez megkívántató elemeket, szóval: előkészíteni a harcra nem kevésbé fontos dolog, mint harcolni. Olaszország üdve függ e feladat betöltésétől.

A királynak nagyon sok akadék torlódik útjába. Nagyon sokan vannak, a kik őt visszatartják. Segíttetnie kellene, hogy politikai bátorságát katonai vitézségének színvonalára emelje.

Helyzete nehéz, azt elismerem, de nem oly nehéz, hogy a merész elhatározás annyi kockázattal járna, mint azt vele elhiteni iparkodnak.

Mert hát idegen fegyveres avatkozástól teljességgel nem kell tartania.

(Itt következik annak indokolása, hogy sem angol, sem francia, sem porosz, sem orosz, sem most még osztrák avatkozástól nem lehet tartani; a nápolyi király avatkozását pedig csak kívánni lehetne. Ezeket, minthogy már fentebb Teleki Lászlóhoz intézett levelemben előfordulnak, itt újra előhozni felesleges ismétlés volna, csupán annyit jegyzek meg, miként Ausztria finánciális szorultságáról szólva, Garibaldinak azt is megemlítettem, hogy ha Ausztria adófelemeléshez nyúlna, csak szorultságát növelné, mert senki sem fizetne, Magyarországon már sokan most sem fizetnek. Biztosítottam Garibaldit, hogy Magyarország tudja, hogy mit kell tennie. És meg is teszi minden irányban. Erre számíthat.)

Minthogy tehát avatkozástól nem lehet tartani, az út, melyet követni kell, tisztán, világosan ki van jelölve.

Ne gondoljon a király a kongresszussal. Mutassa fel Európának Parma, Modena, Toscana s a Romagna egyesülését Piemonttal és Lombardiával, mint bevégzett tény. Bevégzett tényekben nagy erő rejlik. Senki sem merend hozzányúlni, senki a kerek világon. Ekkor aztán minden eréllyel hozzá kell látni az erőszervezéshez úgy, hogy két hónap alatt kétszáznegyvenezer ember álljon fegyverben. (Ez csak két százaléka az egyesült népességnek, tehát könnyen eszközölhető; gyakorlatból beszélek: én megtettem kevesebb idő alatt.) Aztán ezzel a hadsereggel, melynek háta mögött tartalék gyanánt több mint tizenegy millió lelkesült, áldozatkész nép áll: hajrá! Ausztriára, megszabadítani Velencét – a többi következik.

Úgy látszik, hogy Olaszország egységéhez csak fokként lehet eljutni. Az elmélet ezt sajnálhatja, de a gyakorlatias hazafiságnak számolni kell a tényekkel. Ez pedig tény. Hanem kevesebbet tenni, mint amennyit lehet, nem kisebb hiba, mint többet akarni annál, ami lehetséges. A hercegségek egyesítése Piemonttal és Lombardiával lehetséges, tehát megteendő halasztás-habozás nélkül. Nagy lépés ez az egység felé. Jó lenne a Borgiák articsókájára megemlékezni.

Ami pedig a pápát, Olaszország egységének e megtestesült akadályát illeti, nekem egy furcsa eszmém van; lehet, sokan ábrándosnak mondják, de nekem úgy látszik, hogy a kérdést nagyon egyszerűen, nagyon gyökeresen megoldaná. A „nagyon keresztyén” és „apostoli” császárok versenyeznek egymással, hogy melyik tartandja fenn jobban a pápa felsőségét Olaszország felett, „világi hatalma” fenntartásának álarca alatt. Am tegyék. Hanem Bologna, Ferrara s a Romagna szűnjenek meg „pápiság lenni”.

(Itt következik az, a mi már fentebb előfordul; egészen addig, hogy adni kell a papoknak – feleséget.)

Hanem akármit gondol is ön e felől, kedves barátom, egy dolgot, kérem, legyen szíves emlékezetben tartani.

Ha a villafrancai végzelmes nap meg nem állít, alig volt volna hat hétre szükségünk, hogy huszonötezer

ember álljon zászlónk alatt Olaszországban. A kísérlet megtörtént s ténynek mondhatjuk, hogy háború esetén felbomlást dobhatunk Ausztria haderejébe. Az út ki van reá egyengetve. Csak alkalom kell. Adja meg a király nekünk ez alkalmat – mi győzelmének biztosítását adandjuk érte; megszabadítjuk hazánkat, s Magyarország függetlenségében benn fekszik annak biztonsága, hogy a német soha többé nem jön át az Alpeseiken. Ha nem: nem - - - .

Mi érdektestvérek vagyunk. S a király és ön, tábornok és Olaszország számíthatnak reánk.

Hanem szükséges, hogy kapcsolatban maradjunk, máskülönben nem tudjuk egymást tájékozni.

Egyébiránt, ha önnek itt Angliában valamiben hasznára lehetek, kérem, rendelkezék velem.

Fogadja ön stb.

Kossuth

*

Garibaldi válasza.

Pino, január 8. 1860.

Nagyon kedves barátom! Olvastam levelét s hasznomra fordítom minden bizonnyal. Az Ön eszméje a papokat illetőleg, azoknak egyike, melyek jelenleg főképen elfoglalnak. Nem tudom, mi lesz jobb: dogmát változtatni-e, vagy eltörölni azt, amely minket most lealacsonyít – anélkül, hogy helyébe mást tennénk –, de mindenesetre ki kell bontakoznunk a pizokból, melyben a papoknak nevezett imposztorok csőcseléke által tartatunk századok óta.

Ügyünk egy lévén, nagy meglepedésemre szolgál, hogy önnel közvetlen viszonyba léphetek. Időhiány miatt végeznem kell. Kérem: írjon nekem; én is fogok írni hosszabban. Surtout disposez de

votre dévoué
G. Garibaldi

Garibaldi és az olasz kormány

Részlet az Olasz Királyság hivatalos közlönyéből

1874. november 27.

„Annak a hálának kifejezéséeként, amelyet az olasz nemzet érez a dicsőséges munkáért, amellyel Garibaldi tábornok hozzájárult az egység és a függetlenség nagy művéhez, a király felhatalmazza a kormányt, hogy az államadósság jegyzékébe évi ötvenezer lírás, 5 %-os államkölsönkötvény járadékot jegyezzen be 1875. január 1-jei hatállyal Giuseppe Garibaldi nevére, továbbá ugyanezen időponttól kezdve a nevezettnek utaljon ki évi ötvenezer líra életjáradékot.”

Garibaldi válasza

„Nem tudnék aludni tőle, a csuklómon érezném a bilincs hidegségét, a vértől forró kezeket, és valahányszor a kormány fosztogatásairól, a köznyomorról hallanék, orcámat szégyenpír borítaná. Ez a kormány máshol keressen magának cinkosokat.”

Tíz éve nyilatkozták

„Nyilvánvaló, hogy az MSZP más jegybankelnököt és más monetáris politikát szeretne, éppen ezért teszi meg az első lépéseket a jegybank mozgásterének korlátozására” – nyilatkozta 2002 júniusában Varga Mihály az első Fidesz-kormány volt pénzügyminisztere. Szerinte a kormányzati lépések azt igazolták, hogy valótlanok voltak az MSZP korábban tett ígéretei, miszerint a monetáris politikát továbbra is a jegybank végzi, és a monetáris politika alakításáért a jegybank lesz a felelős a hatályos törvényi szabályozásnak megfelelően.

„Az indítvánnyal az MSZP sakkban kívánja tartani a jegybankot az árfolyam-politika alakításában – hangsúlyozta a politikus. – Az árfolyamrendszerről korábban is együtt határozott a jegybank és a kormány, de annak részleteiről a monetáris tanács döntött. Most úgy tűnik, az árfolyam-politikát és annak minden részletét a kormány kívánja meghatározni. Az MSZP az infláció és a pénzromlás eszközt kívánja felhasználni arra, hogy megvalósítsa választási ígéreteit. A jövedelmek elértéktelenítésével és annak megadóztatásával akarják visszavenni annak egy részét, amit adnak.”

Varga Mihály feleslegesnek tartotta a felügyelő bizottság létrehozását, mert, úgymond, a jegybank gazdálkodását már három szervezet ellenőrizte: az Állami Számvevőszék, az Ernst and Young mint auditor és a saját belső ellenőrzése.

„Nem hiszem, hogy néhány MSZP-s politikus és szakértő elhelyezése miatt szükség volna egy újabb »megélhetési testület« létrehozására” – zárta nyilatkozatát Varga.

Széchenyi István: Hitel, VIII. rész

Magyarországnak kereskedése nincs (folytatás)

Rendelések feleslege

Gazdaságban valami igen különös adja magát elő, hogy ti. az igen jól kidolgozott rendeléseknek s igen szórásalás instrukcióknak azért nincs olykor várt vagy legkisebb haszna is, mert az igen józanon s tán sok fáradsággal készült rendelés részint jósága miatt annyira megnyugtat, részint terhes készítése

minden egyéb munkátúl szinte feloldani látszik, hogy a legfőbb gazdasági aktus – *sine qua non* – némelykor elmarad: *a felvigyázat, az utánalátás!* S feltehetően általános rendszabásul: hogy mennél több a firkláló, líneázó, rajzoló sat., vagy mennél dikaszteriálisabb (azaz központosítottabb – a szerk.) lábra lép valamely gazdaság, annál rosszabbul szántanak, rendetlenebbül vetnek, trágyáznak sat.

Sok egyébben is így van a dolog, s nem felszínes azon közli mondás: hol sok a szó, ott kevés a tett.

A szederfa-ültetésről, selyembogár-tenyésztésről József császár idejétől fogva máig mennyi parancsolat jött-ment, mennyit írtak föléle sat., s ugyan mi sikere lőn ezen Magyarországra nézve oly nevezetes kincstárnak? Mely, ha ügyel s ésszel vitetnék, gyapjúbeli jövedelminket felülhaladná – bátran mondhatni: semmi. – Mert a kevés a semminek legközelebb szomszédja, s ugyan mért? Mert nem volt *igazi felvigyázat*, nem volt *józan utánalátás* – s ma sincs, s azért ma sem lesz igazi sikere a tárgynak. És ez ugyan nagy kár! Dráva, Kulpa regulációja sokszor ki van dolgozva papiroson s több effélék, de egy nincs _ _ _ _ (itt hiányos a kézirat – a szerk.)

Ami pedig a kereskedést illeti, kétséget nem szenved, hogy az igen sok beleavatkozás rendszerint több kárt okoz, mint a semmi beleavatkozás – s hogy kereskedést se mozdíthatni elő parancs által, mint valamely termék se fog kiterjedtebb időre meghagyás, intés sat. következtében nagyobb mennyiségben természetni, hanem csak úgy, ha nyereséget ad vagy legalább ígér.

Igaz, vajmi nehéz, s kivált nemzeti gazdaság tárgyaiban kitanulni: mi az ok s mi a következtés; s hogy nemritkán a következtést vesszük forrásnak, s azért lassan-lassan el is szárad ügyünk s intézetünk, mint azon összeszivárgott víz, melynek kútfeje nincs s csak esőből támadt! S jobb így – ha kivált, mint fentebb említém, számos időjárást veszünk össze – kereskedési tárgyban mindent a dolog öntermészeti folyásának átengedni, mint sokat mesterkéltni, mert sokszor a jó szándékú segítségűl olyan gát lesz, melyen minden megakad. S mennyi elhibázottat lehetne nálunk mutatni, mert igenis számos avatkozott belé, s a sok szakács elsózta a levest.

Produktumink szúke

Tudom, sokan erre éppen nem voltak elkészülve, mert számos hibás ismértek közül az is meggyökerezett köztünk, hogy némelyek *bona fide* (jóhiszeműen – a szerk.) azt hiszik: más nemzeteknek nincs mit rágniok, s hogy Magyarország természetmennyivel – csak volna jó tengerpart – a fél világot is elboríthatná; midőn valóban oly kevés van kivinnivalónk, hogy portékáink szúke nem hajtana be a költségesb mesterségi közjavakra fordított pénz kamatját, mint teszem vízcsatornák magasb vidékeken keresztül vitelét vagy vasutak költségét. – Amit mondok, éppen oly nehezen hihetőnek látszik, mint az, hogy nem terem azon summával megegyező számú szem búza a világon, amilyen a sakkjáték 64 mezeiből kikerülne, ha azok idomzati sorban egymással sokszoroztatnának; de a most előhozott példánál nem kevésbé igaz. Vegyünk krétát egyik kezünkbe, másikba pedig a hihetőséghez legközelebbítő statisztikai dátumokat, s nevetve vagy bosszankodva fogjuk hallani sok földinknek hazája szörnyű nagy szeretete miatt félreccapó s csak azon mesékre emlékeztető állítását, melyeket néha igen hosszú bajuszú vitézektől hallunk, ti.: hánynak fejét vágták le, hány szívén ment keresztül kardfok sat., midőn azt tanuljuk végre, hogy vitézünk mindég a bagázsianál tartózkodott, s csak ott nevelte oly bozontossá bajuszát, okoskodónk pedig nemigen olvas, mert szemei nem engedik vagy, hogy jobban mondjuk, mert könyvvel kezében azonnal elalszik.

Britanniának esztendei búza-, rozs-, zab- és árpakonzumója 200 millió pozsonyi mérőt sokkal felülhalad! Tekintsük most: mennyi megy esztendőn át Buda és Pest közt Dunán felfelé: 1, 2 millió! Mennyi forog Mosonyban: 2, 3 millió! sat. S ha egypár esővel több vagy kevesebb van, nyakunkon az éhség; 1816, 1817!! Hol vannak oly iszonyú provízióink! Egypár dús vermeiben, hol hála az egeknek, eldohosul az élet? Granariumokban (magtár – a szerk.)? Vagy a parasztgazda taligáján 10-12 mérőnként, mellyel a vásárra igyekszik? S hány helyen van egy rakáson 20, 50, 100 ezer mérő! – Tudom én igenis jól, hol van: képzeletünkben. – Ez pedig gazdának vagy kereskedőnek nem jobb alap, mint bölcsnek a szerencse!

Keserves ugyan, hogy a szükség legjobb tanító, de igaz; keserű, hogy a szerencsétlenség iskolája emeli a halandót legdicsőbb s legszentebb gerjedelmekre, de igaz; borzasztó, hogy kiontott embervérből ered

halhatatlan név s szabadság, de tagadhatni-e? S bármi alkalmatlan legyen is a sokban való elfulladás, mégis ama krízisen kell átesnünk, melyet már nekünk egykor egy nagy úr megjövendölt, minekelőtte boldogulnánk, magunkon erőt vennénk, összeállanánk sokan egy s más közhasznú cél elérése végett, s abbanhagynók elődink metódusát, a soha össze nem tartást, egymás üldözését s mindég háborúban élést.

Communicatiók (itt közjavak – a szerk.) rossz volta

Természetes közjavak a gyp- vagy töltetlen út s folyóvíz; mesterségesek ellenben a csinált út, kőtöltés, vízcsatorna, vasút. Ezen utolsók csak úgy juthatnak néminemű tökéletességre s maradhatnak meg jó karban, ha az egész ország viszi csinálások s fenntartások terhét, mint Franciaországban; vagy ha nyereséget hoznak, ti. ha azon tőke, mely csinálásokra fordított, jól kamatol – mint Britanniában, Éjszak-Amerikában. S ez sarkigazság. Hol csak a legszegényebb sorsú viszi a közjavak terhét, s csak az fizet vámot, kinek parasztruhája vagy kinek semmi úrias tekintete s pénze alig van, mint nálunk, ott némelykor, ha az időjárás, egy új s heves tisztviselő s valamely nagy úrnak azon menetele járulnak össze, az út jó; de közönségesen igen alávaló s némelykor járhatatlan, mint nálunk. Hol pedig a csinált út, vízcsatorna s vasút nem kamatol, ott előbb-utóbb minden biztonnal elbomlik, mint nálunk! Nézzük Carolina, Ludovica útját, az elsőnek már vége, a második is csak a mostani birtokosok állhatatossága által marad fenn inkább, mint *természet szerint*, mert azon tárgy, mely 1-2-t hoz 100-túl, csak oly lábon áll, mint azon beteg, kinek lelkét egyedül gyógyszer tartja testében, s oly biztonnal össze is rogy, ha ideig-óráiglan támogatásra nem kap, mint a toronybúl a kő, midőn a kéz elbocsátja, nem felfelé, hanem lefelé esik. Tekintsük vízcsatornáinkat, mily állapotban vannak azok? – Hozzuk vasutunkat emlékezetünkbe, mi lett abból?

Kereskedésre nézve, mely – s ezt ne felejtjük el soha, kirekesztőleg csak bizonyos vagy remélhető jutalom s nyereség által kaphat igazi életre – ezek szerint jobb s minden számlálás után jutalmasb, ha útért vám jár. – Némely helyen semmi út, máshun csinált út vagy kőtöltés, meg máshun vízcsatorna vagy vasút, minden a helyzetetéstől s portékamennyiségtől függ. Hol marhavásár a legfőbb, s hol csak időszakként megyen portéka, mint teszem Debrecenbe, vagy hol csak nyaratszaka folyhat derekasan a kereskedés hófuvatok, vízáradások miatt, ott a vám léte – mely nélkül, ámbár igazi jó út sokáig nem állhat fenn – nagyobb kár s akadály, mint ha emberkéz semmihez se nyúlt volna. Némely helyen legcélirányosb a csinált út vagy kőtöltés; a vízcsatorna leghasznosb, hol egyenes a vidék, kő nincs, s hol egy munkával mocsárokat is száríthatni ki vagy *irrigatiót* (vízelvezetést – a szerk.) eszközölhetni – vasút pedig ott legalkalmasb, hol A-n kezdve Z-ig elkerülhetlenül minden portékát vasúton kell vinni, s hol portéka elég mennyiségben van is az út derekas kamatolására. Minden, mint mondám, helyzetetéstől függ s portékák s javak mennyiségétől. Kevés vagy csekély becsú portéka, melyet még azonfelül más úton is vihetni, hogy fizetheti ki a vasutat?

Jó út iránt is igen elágozik az értelem: némely már olyannal is megelégszik, melyen négy vagy hat lóval parasztszekeren elvontathatja magát. Sok csak nyáron mozog egy helytől másikig, s nem is sejdíti, hogy minden szép szabadsági mellett fogva ül, s rossz időben lakhelyéből, mint a medve barlangjából, ki se bújhat! Ha pedig valami a falusi élet kellemeit neveli, bizonyára az, hogy kényünk szerint egy helyről másira könnyen s akármily időben juthassunk el.

Minden akadályoztatja az embert magasb emelkedéstől, annyi súly s tereh tartja láncolva a földhez. – Irigy szemmel nézi a sas királyi repülését, míg ő itt alacsonyságokkal küzd, s itt hagyná szívesen lélektelen aranyát s kincseit, ha ő is Naphoz közelíthetne. Minden arra gerjeszti, hogy a földi ragadékokból szabaduljon ki, s mégis hány akad vagy dűl inkább sárba, mintsem garasátul válna meg, s hány képzele magát, midőn sokszor téli időben házánál vagy rossz csapszékben rab – szabadnak, ha csak darab pénzecskeje zsebiben!

Belső konzumció kis léte

Belső konzumcióról (fogyasztás – a szerk.) a legnagyobb rész elfelejtkezik, pedig ezen talpkövön áll a nemzetek gazdagsága. Anglia manufaktúrai produktumának háromnegyed részét maga konzumálja, s csak annak negyede teszi úgynevezett világkereskedését! Azért, mennél több lakik díszes házban, él jobb eledellel, jár csinos ruhában valahol sat., azaz mennél nagyobb a belső konzumció, annál gazdagabbnak fogom hinni azon hazát. S mennél több kívánja s meg is szerezheti az élet minden javait magának, annál nagyobb lesz a munka s iparkodás azok kiállítására. És sivatag, homoklapány, mocsár végre kies erdőkké, viruló vidékekké válnak. Lakjék Magyarország lakosa kő- s téglából épült s cseréppel fedett csinos házakban, egyék kövér húst; igyék jó bort, ne járjon mindég pórén, mint tót s oláh felebarátink sat., nem kell akkor tengerpart, mert még magunk számára se természetünk eleget, s még juhaink mennyisége mellett se lesz elegendő posztónk nadráginkra, köpönyeginkre sat. Ha idehaza ritkulnak vagy megszűnnek a kunyhókban lakók, kolompér- vagy máléevők, vízivók, gyolcsviselők, s ha már feleslegben úszunk, szállítsuk akkor kincseinket tenger vizeire. Legyen előbb magunknak elég, s aztán másoknak, s ne csak nekünk, kedves barátom, de mindenkinek, aki hazánk levegőjét szívja. Ennek elérése végett pedig emeljük minden embertársunkat önméltóságára lelki kifejlése által, s engedjük, hogy az emberiség jussaiban ki-ki osztozzék!

Sok azért dicséri sajátját s a hazait, mert jobbat nem ismér, s régi előítéletek s megrögzött balvélemények közt lépett s élt a világban; s az ő hazaszeretete nem szebb és nemesb kútfőből veszi eredetét, mint azon férj szerelme feleségéhez, ki azt mindaddig imádja, míg ő tetszik neki legjobban, ha pedig szebbet lát, mindjárt más után vágyódik, s nem veszi eredetét azon ki nem magyarázható érzésből, mely minden nemesbre szültet honjához köt, habár az hátramaradt is, s minden becsületes embert azon szívhez még inkább csatol, mely érte dobog, habár idő járta s bú eltörlötte is már a külbájt, a testi kecsket.

Lehetetlen – én legalább hinni nem akarom –, hogy az, ki ébren van s józan, anyaföldje s földjei előmenetelén ne örüljön; s ha valaki éltében ürességet talál, órái hasztalanul s unalommal folynak, s ő nemigen érti s tudja: mire való, mért van s mért él? Bizonyára elfelejté vagy soha eszébe sem juta, hogy van hazája. Nem öli az unalom, kevés lesz annak a huszonnégy óra, s nem untatja azt a kora nyári hajnaltámadat, ki honja ügyében fáradoz. A legszentebb kötelesség teljesítésének érzése tölti be az élet minden helyzetiben édes megleléssel a hív hazafit, legyen herceg, legyen zsellér!

De ha, teszem, eleget is természeténk, s volna is felesleg kivinnivalónk, ami egyébiránt csak tőlünk függ, mit érne minden fáradságunk s javaink soka, ha azok kivitelében áthágtalan az akadály.

A szállítások, transito s vámok körüli bátorság híja

Geográfiai helyzetetésünk szerint minden igyekezetünknek arra kellene menni, hogy hazánk Fiumével legszorosb s lehető legkönnyebb kapcsolatba jöjjön. Ehhez szükséges a Dráva, Száva, Kulpa tökéletes regulációja, Ludovica-út felszabadítása, hogy Károlyvár megszűnjön vár lenni, s mindenekelőtt, hogy a vám, mely azon portékákon fekszik, melyek egészen idegen földre jutnak, oly csekély s ingatlan legyen, hogy annak nem változását s fel nem emelését a földbirtokos s kereskedő oly bizonytalannal tudja s higgye, mint a becsületes keresztény ember reméli s hiszi lelke egykori boldogulását. Az említett folyók most regulázva nincsenek, akárki mit mond; sok egyéb akadály is van, melyeket most elhallgatok, de melyek elegendőek – bármi csekélyeknek látszanak – a legiparkodóbb s legserényebb kereskedőt is elízetleníteni s keseríteni, mint egyptár csepp ténta elég egy korsó tiszta víz kristálját meghomályosítani. Károlyvárott egyetlenegy kótárház sincs. Gondolná-e az ember? Azon ponton, hová hajón jó a portéka s tengelyen megy tovább! Legkisebb kereskedésbeli tudomány nélkül átlátná még a nádudvari bíró is, hogy oly helyen, hol 8-10 ezer mérővel jön egy-egy hajó, s aztán 20-30 mérőnként szekereken vitetik tovább a búza, tengeri vagy akármilyen, tűz ellen valami bátorságos rakházaknak – páhóknak – kellene lenni, s hogy lehetetlen praxisban vagy 5-6 száz kocsit a parton hajót lesve képzelni, vagy azt gondolni, hogy a hajó ott nagy kár nélkül várhat, míg szinte aprónként a benne lévő portékákat elhordják! – Most a kereskedőnek még ivásihoz sincs bátorságos helye, mert a *fortificatiói* (erődítési – a szerk.) törvények szerint nem szabad a vár körül kőépületet rakni, nehogy ostromláskor azokba magát ellenség fészkelhesse. Ítéletem szerint ezen csekélység elegendő gát minden kereskedésbeli ipar ellen; s ha volt számos esztendő előtt valamely dohány- s gabnakereskedésünk, annak nyilvános jele, hogy jó külkereskedésünk valaha minden bizonytalannal lehetne, mert portékáink természetes folyását minden ellenmunkálódásunk s ellenmanipulációnk mellett se gátolhattuk meg egészen; mint némely ember oly

szerencsés természetű, hogy a legügyetlenebb gyógyász se tud neki ártani; s így egy _ _ _ _ vár, mely mostani időkben senkit se tartóztatna, elég Magyarország kereskedését akadályoztatni! A Ludovica-út megváltása mit ér, kivált, ha szokott manipuláció alá kerül, s egy tört-vert úttá válik nemsokára, de ha jó maradna is, mi hasznunk volna belőle, midőn most egy oldalról se érhetjük el? Dráván nincs híd, az utak Károlyvárig sokszor haszonvehetlenek, a Kulpa csekély mélysége miatt az esztendő nagy résziben némely helyeken legkönnyebb hajót se bír meg, ha pedig lehetne is Sziszekbűl Károlyvárig egypár hónap alatt, midőn a víz elég nagy, províziókat átszállítani, hová rakja azokat le a gondos kereskedő? A tágos kék boltozat alá vagy fa tárházba? S kik ezt tennék, kereskedő nevet érdemlenének-e? S hát a Dunáról mit mondjak, azon természeti nagy csatornáról, mely Magyarország számára látszik alkotva lenni, ha regulázva volna, s az 1829-iki esetek (t.i. a drinápolyi béke, amely orosz kézre juttatta a Duna-deltát és garantálta a hajózás szabadságát – a szerk.) ügyesen hasznunkra fordíthatnának.

Ami pedig a vám ingatagságát illeti, miképp gondolhatjuk egy pillanatig is, hogy valaki egész gazdaságát, melynek – teszem – őszi vetés volt alapja, dohány-, kender- vagy akármi egyéb termesztésre változtatná át, mert ezekből több nyereséget remél, ha azon kell aggódnia, valjon nem emelik-e fel a vámot? S ezen bizonytalanság s majd felemelt, majd leszállított vám több kárt és zavart hoz a természetők iparkodásiba, mint a lehető legmagasb vám, mely elhatározottan s változhatatlanul marad meg. Ezen esetben a gazdák olyannal nem is fogják fárasztani eszeket, minek termesztése vám súlya miatt fáradságokat ügyse jutalmazhatja meg soha, s testestül-lelkestül más tárgyra fogják szánni magokat, ha pedig olyan tárgy nem adná elő magát, pipára gyűjtani inkább, mintsem haszon nélkül izzadni. Az ingadozó vám hiába fáraszt sokat, sokat pedig tönkretesz, s az iparkodó gazdát bünteti inkább, a henyélőnek, gondatlannak pedig kedvez, ki mindent a régi rozsdás állapotban hágy. Egyébaránt nincs nagyobb kín a bizonytalanságnál, s a bizonyos rossz kevesebbé koptatja belsőnk, mint a bizonytalan jó.

Kereskedési becsület s munkásság némely csorbái

Ez már merész szó, megvallom, s külföldi ajkán túrhetetlen volna, elég keserű a honin. Borkereskedésünk, azt gondoljuk, azért szűnt meg, mert a divat, a módi megváltoztat mindent. Korántsem. Igaz, más nemzetek szőlőiket jobban ápolgatták, boraikat mind tisztábban s józanabb metódussal készítették; midőn mi egy tapodtat se mozdultunk elő, s minden makacssággal megmaradtunk a réginél, mintha Magyarország nevelte volna az első szőlőtőkét sat. De még ez se oka borkereskedésünk elaljasodtának; hanem az, hogy a külföldit megcsaltuk s bőrét nyúztuk, azt gondolván: majd ő azt nem veszi észre. Némely hegyeken mint bujtogattak-homlítottak vesszőt vesszőre, s így a hegy, a szüret elaljasodott. Másutt azt nézte földünk: mily szőlőfaj terem legtöbbet, s nem melyik terem legjobbat, s csak azt ápolgatta. S[opron]ba Zalából hozták a mustot, hogy s[oproni]val keverjék, s tiszta s[opron]i gyanánt adják. Tokajban több volt a mazsolaszőlő, mely Szíriában érett, mint tán mind a három kikötőhelyünkben sat. S mindezekre idő jártával természetesen rájött a sógor, s többé nemcsak nem hisz, de ki is került már. S néhány csalárd ember az egész ország becsületét veszedelembe hozta. Mennyi idő kell most majd ezen csorba kidörzsölésére! *A becsületes cselekvő mód haszna legtávolabb időkre hat*, egyes személyekre is jól sül el, s hát még nemzetekre, melyek élete oly hosszú. De ha maga a becsület nem átkozná is a furcsaságot, a fortélykotlást, a csalást, az ész se hagyja helyben; s bizonyosan az legeszesb kereskedő, ki legbecsületesb is, mint nem különben az legjózanabb gazda, s az érti igazán ön, de kivált utóí hasznát, ki legjobb s legliberálisabb földesúr egyszersmind. Gyapjú- s egyéb kontraktusokban, kivált pénz dolgában, hány semmirevaló viseli régi fényes nemzetségnek nevét? Külföldi kereskedő, kit ideédesgetni kellett volna, hány van, ki nem mer hazánkba jönni többé, mert a huszonötöt vagy egyéb becsületelenséget, ő egyedül lévén s ellene sok, alig kerülte el. – S ha van alacsony szolgálélek a világon, annak címje bizonyosan a fegyvertelennek fegyverrel megtámadása, csak az uszít számos bűnöstársakat egyedül lévőre, az tudná csak az alvónak szívébe döfni a kést. – Atok legyen azok emlékezetén s megvető gyűlölet jele, kik a nemes magyar névre tetteik által ily szenny, ily mocskot hoztak. Ha a forgolódo, piperés, pápaszemes, ügyes, sokoldalú kozmopolita csalfa s hazug, eltúrheti az ember, mert úgy látszik, természetéhez illik; de mikor az egyszerű, nyílt képű, bátor tekintetű, férfias valódi magyar nem oly igaz, mint az arany, nem oly hű, mint az anyai aggodalom, nem oly egyenes cselekedetű, mint a napsugár, s nem oly nyíltszívű, mint a tavaszi hajnal, bizonyára csupa pökedelem s természet csúfja!

Munkásságunk pedig kereskedés végett ugyan érdemel-e említést? Tettünk-e sokat produktumink

szaporítása vagy azok javítása s divatba hozása végett? Iparkodtunk e felettébb más nemzetekkel összeköttetést keresni sat.? Nem száradna-e sokra minden produktuma, ha azt házánál nem keresné a zsidó? Más nemzetek mily fáradsággal keresik azonban kereskedési előmeneteleket, portékáik olcsóbbá s jobbá tétele s minden utak s módok felkeresése által, melyeken más hazákba csúsztathassák javaikat? Brodiban, Lembergben, Odesszában sat. hány francia borkereskedő van? S még Belgrádban is fekszik angol posztó, mely tán éppen azon juh gyapjából készült, mely onnan egypár mérföldnyire legelt csak. Fogjuk a mappát! Nem különös? S hát megtetszés elnyerése végett hogy forgolódnak mások, midőn mi minden erővel azt akarjuk, hogy mindenkinek az tessék, s az legyen kedves, ami nekünk látszik legjobbnak, leghelyesbnek. A francia azok ízlése szerint készíti borait, kik jól megfizetik. – Az angolnak erőset, a dél-amerikainak sűrű vereset, minékünk pezsgőt készít. – Mi ehelyett a vevőket oktatjuk, s „józanabb”, azaz mi ízlésünkre vinni akarjuk sat. El is sül idővel tán filantrópiái tanácsunk, de borunk azonban ár nélkül a pincében! Édes-örömet akarunk aratni, de szántani, vetni nem. Az élet minden javaival bővelkedni nagyon is szívesen, de fáradozni, izzadni nem. Sok pedig mindezen kereskedési munkásságot s unalmat megvetéssel nézi, magát nemesbre szülnék véli, s azért inkább büszke érzéssel – mintsem magának becsületes úton igyekezne többet keresni, ha helyzete arra való – némelykor az igazság istennője oltára előtt szemét behunyja.

Aki semmiben sem szűkölködik, s *nincs* miatt sohasem panaszkodik, annak rossz néven nemigen vehetni, ha sohase dolgozik, s csak munkálatlan nézi a világot, s fütyörészve merül el gondolatiban. S tán semmi szükségét sem érezvén, télen-nyáron egy öltözetben, pipával, szűk eledellel, savanyú borral s néha hegedű keserves nótájával függetlenebb s megelégedtebb, mint kinek mindene van. Túrhetetlen ellenben azon mindennap százszor hallott panasz: „nincs jövedelmünk, nincs kereskedésünk, nincs pénzünk” sat. azon apátia s tespedtség mellett, mely soha nem enged azon módokhoz nyúlni s azon utakra állni, melyek által gazdaságunkat, kereskedésünket minden bizonnal jó forgásba s divatba hozhatnák, s így jövedelmünk természetesen sokszorozna! Csak bosszankodva szemlélhetni olyat, ki magán könnyen segíthetne, de nem segít.

Mindezeket hogy lehet valamennyire orvosolni? Kölcsönös felvilágosítás, oktatás s rávétel által, melyekből publicitás hozzájárultával folyani fog nemzeti bank felállítása, több s jobb természet s kivitel végett jutalomtételek, s mindenekfelett a hitel szentsége.

S itt vagyok megint a réginél s annál, amit már többször elmondtam! Béketúrésért s engedelmért esedezem. Mindég csak egy harangra ütök, igaz; de volna bár sok, kit mindarra, ami hazánk díszére hasznos, sőt szükséges, csekély tehetségem mellett is egyesíthetnék! mint a falusi harang, habár törött is, összeseregíti a jámbor községet Isten házába.

Kölcsönös felvilágosítás és oktatás előbb-utóbb az igazságot úgyannyira kifejti, midőn annak fénye előtűnik, hogy az igazi jót és hasznost végre mindenki elfogadja, a bal- s előítélet, tudatlanság s hazugság serege ellenben pirulva vonul vissza, s oly rettegéssel kerüli a valódit, mint bagoly s denevér a napsugárt. – Mi forrhat egy magányos főben tökéletességre, ha azt előisméret vagy közlés előbb nem világosítja fel, s mindent el nem igazít, ami a képzelet határtalan körében veszi létét, él és számtalan ivadékra szakad! Mint a szív csak kölcsönös szívbéli gerjedelem s vonzódás által tárul ki a szerelem mennyei érzetire, úgy az agyvelő is csak agyvelő által emelkedhetik lépcsőnkint oly erőre, mely gyakran, bár villámkint, az agyagba szorult halhatatlan lelket teljes fényében tünteti előnkbe.

És ugyan tagadhatni-e, hogy szinte minden, ami az emberiség előmenetelét, hasznát, díszét sat. eszközölte, nem egyéb kölcsönös felvilágosítás és oktatás gyümölcsénél! S azon találmányok, melyeket az emberi nem szinte minden ész segedelme nélkül vaktában lelt, mint az üveg, puska, nagyítócső sat., mily haszonvehetlenségben maradtak volna közreadás s későbbi vizsgálat s javítás nélkül? A szüntelen diszkusszió szüksége tehát, azaz: hidegvérű, barátságos s mindenoldalú vizsgálás és tanácskozás; s nem versengés vagy oly nyomozás és viszongás, hol minden észrevétel, helyben nem hagyás s ellenzés ahelyett, hogy nagyobb figyelemre gerjesztve, csak keserít, a vért nem kevésbé savanyítja el, mint a szemeket elhomályosítja, s az értelmet úgy megzavarja, hogy végre csak önkényes s indulatos tett foly belőle, a józan s okos cselekvésnek pedig sehol legkisebb jele sincs.

Diszkusszió nélkül akármilyen újhoz kezdenek az emberek; egy fő akadályrúl, mely törekedésük ellen szegezni fogja magát, mindég elfelejtkeznek, ti. a minden kezdetből természetesen következő oppozíciórúl.

Ha p. o. valaki vasutat állít, mit akar ő azáltal nyerni? Javak szállítására kevesebbet akar kiadni, mint ezelőtt adott, vagy azon pénzt, melyet eddig valaki más tett zsebibe, ezentúl maga zsebében akarja megtartani – vagy pedig jó baráti, rokoni, földjei s felebarátjai zsebeiben; ha a projektáns

philanthropos, s nem a maga, hanem a közjó elérése végett fáradozik s törekedik, ami ritka. Szóval: ő némelyeknek positivus hasznát – nyerendőségét – támadja meg, hogy némely másoknak negativus hasznát – káratlanságot hajtson.

Már azok, kik szinte nemzetségről nemzetségre fuvarozással keresték kenyereket, s az által gyarapodtak vagy gyarapodnak, valjon töredelemmel s minden aggódás nélkül fogják-e azt nézni, ha valaki előáll, s az ő hasznokat magáévá akarja tenni? Ez természet ellen volna. Minden, ami megtámadtatik, rúg, harap s csíp, akármilyen gyenge legyen is. S így azok se fogják hagyni azon vizet más malomra folyni, mely eddig az ő malmokat forgatta; hanem mindent el fognak követni, hogy az új malom felé egy csepp víz se menjen, s hogy a molnár szép malmával együtt gabna nélkül maradjon.

Más valaki nemzeti gyapjúsztírozást javasol, s azt is tiszta filantropizmusból, s mit akar azáltal elérni? Hogy azon nagy summa, mely ideig-óráig néhány kereskedők ládáiba csúszott, ezentúl a birtokosokéiban maradjon.

Már ennél a gyapjúkereskedőkre nézve érzékenyebb megtámadás lehetetlen. S a szörnyű megtámadásnak az iszonyú védelmezés s véres háború leg- s legtermészetesb s kézzelfoghatóbb következése.

S ugyan fontoljuk meg hidegvérrel, minő kimenetelű lehet oly megvívás, hol egy részről a tudatlan, gondatlan s adósságokba merült természetű, más részről pedig az ügyes, éjjel-nappal fáradozó s pénzes kereskedő áll! – A legeltökélettebb akarattal sem lehet attúl egy *parti* sakkot nyerni, ki ahhoz jobban tud. – Minden *enthusiasmus* (lelkesezés – a szerk.), török muzsika, tárogatósip, káromkodás, torzonborz vagy kipödört bajusz, zsinóros nadrág s több efféle semmivé válik a jól elkészült katona s háborúi mesterség előtt. Mindennek kell alap, s anélkül a legnagyobb fáradozás is sikeretlen.

Egyéb új kezdetek éppen ilyen ellenkezéseket szülnek, amiből azonban nem az foly, hogy vasút, gyapjúsztírozás sat. el volna tiltva tőlünk, korántsem, hanem hogy minekelőtte azok órája ütött volna, olyanoknak kell még előbb lábra kapni, amik ily kezdeteknek legszükségesebb feneke. Nincs könnyebb faasztal készítésnél, de lehetetlen fa nélkül. Nincs könnyebb, mint első emeletet építeni, de lehetetlen, minekelőtte a földszíni épület még nem kész.

Mai körülállásinkban a kereskedőkkel megvívni akarni annyi volna, mint azzal birkózni kívánni, ki által meg van kötve kezünk-lábunk, s ki a kötelet markában tartja. Sok kellene még, s igen sok van hátra tennivaló, míg ily viadalra kihívhatnók őket. Egyébaránt mindig jobb, ha ki-ki csak maga dolgánál marad, mert közönségesen nem boldogul a kereskedő gazda, mint csaknem mindig tönkrejut a gazda kereskedő.

S ezen minden új ellen bizonyosan támadó ellenzésnek számba nem vétele jobbadán mindig azon kis ok, melyen a tárgy fennakad, s melyet sokszor minden iparkodásunk mellett se tudunk feltalálni. Minekelőtte valami újat kezdenénk tehát, ne felejtjük el soha, s vegyük előre számba mindazt, ami hihetőleg magát ellenünk fogja szegezhetni.

A nyílt tanácskozás- s értekezésnek célja pedig vagy tökéletes felvilágosítás, hogy ez vagy amaz káros avagy lehetetlen s így annak elkerülése s abban hagyása; vagy az egyetértés s egy cél elérése végett összesedett erő, ipar és munka s így a bizonyos siker. – Mennyit vitt már végbe soknak egyre célzó törekedése, nézzük a históriát, nézzük a mai időt, s hozzuk abból a matematikai következtést, hogy alig van valami, amin jól elrendelt egyesület ne diadalmaskodhatna, s hogy kereskedési akadályink, egy és más helyezeti fogyatkozásink eltűnnének, ha elszántan s állhatatosan sokan akarnók azon egyet s éppen azt; s hogy csak tőlünk függ egyetértés s közmunkásság által új mozgást, új életet hozni kereskedésünkbe.

Nemzeti Bank

A jól elrendelt munka minden gyarapodás talpköve. S többet ér két ép tenyér s egy jó balta valamely vad szigetben egymillió darab aranyból. A nemzetek mai körülállásiban mindazáltal a pénz a munkával oly szoros összeköttetésben áll, hogy majd egyik az ok vagy következés, majd a másik; valamint az

esőből gőz, köd, felhő lesz, s azokból megint eső – úgy a munkából pénz lesz, a pénzből ismét munka. Kezeink vannak s több henyélő kezeink, mint gondolnók, melyek legnagyobb haszonvehetőségét részint a hibás elrendeltetés, részint az elcsüggedés s a néhai kétségbeesés sikerrel fáradozhatni – gátolják, s így nekünk a pénz az, amire leginkább szükségünk volna, s ma azon ok, melyből munka s idővel több pénz következhetne. Ha mi jól elrendelt nemzeti bankot állítanánk, annak éppen azon következése lenne, mintha bizonyos tőkét, melyet külföldiek hoztak hazánkba, 5-tel, legfeljebb 6-tal 100-túl vennék kölcsön, nem félnék, hogy felmondják, s minekutána ügyes haszonvétele által 9-et, 10-et keresnének 100-zal, lassankint megint lefizetnők tartozásunkat, s az utóbbi nyereség zsebünkben maradna. S nem világos, hogy sokkal kevésbé volna veszedelmes, ha önmagunknak tartoznánk, mint idegeneknek?

Bizonyos, hogy egy magányos mesterember akármily jól értse is művét, vagy természető bármi jó legyen is földje, nemigen gyarapodhat, vagy szinte nem is kezdheti el munkássági körét derekasan az ő állapotjához szükséges tőke nélkül. Ugy egy nemzet se. S azon idomzatnak, mely a pénz mennyisége s emberi erő közt van, legközelebső egyenlősége bírja az országot a lehető legmagasb gyarapodásra. Hol igen sok a pénz, ott ingadozás, s úgy, mint árvizekben, ezer veszély – bankrott (azaz csőd – a szerk.) –; hol igen kevés, ott elakadás – mint mikor nyáron a vizek kiapadnak – szegénység. Ezek a véghatárok. S ha rossz közül választani kell, sokkal jobb az igen sok pénz következése, a néhai bankrott ti., mint az igen kevés pénzből származó elszegényülés; mert a bankrott csak kevésen történik, midőn a többi addig az élet minden javaiban s kellemiben részesül; a pénz híja azonban az egész közönséget egyenlően nyomja. De ez még nem minden, s még többet merek mondani, hogy ti. a bankrott általjában nem oly szerencsétlen következésű, mint a lassankéinti elszegényülés.

Ha teszem, valakinek 1 millió az értéke, 5-tel 100-túl minden esztendőben költhet 50 ezret, s ő, ha velem kezét fog, hogy ti. vagyonosban éppen oly hiba keveset, mint vagyontalanban sokat költeni, egész életmódját 50 ezres lábra fogja állítani. – De ő egyszerre 900 ezret vesz el, s így marad 100 ezre. Mit fog tenni? Fejbe lőni magát, ha esztelen; ha pedig eszes, mindjárt másnap élte módját 5 ezres lábra tenni s kisebb körben tán az élet éppen mindazon kellemeit lassankint feltalálni, melyekkel 50 ezres létében gyönyörködött. – Hogy van ellenben annak dolga, ki lassan szegényedik el, a magyar birtokosnak tudniillik? Két-három esztendeig, minekutána maga ura lőn, vagy tán tíz-tizenötig is egypár ezerrel több-kevesebb 50 ezernél jövedelme, s így 50 ezres lábbon él. De az idők viszontagsági által most jövedelme 30 ezerre s aztán 25-re s megint 20 ezerre esik le s így tovább. Ő nem tudja, és senki sem tudja, úgy marad-e, nem-e? S a kétség közt – régi embereit bocsássa-e el szolgálatából, falura költözzék-e, szakács helyett szakácsnét tartson-e, viasz helyett faggyút, ló helyett inkább lábait használja-e sat.? – Leforog az idő, s ő elálmélkodva azt veszi végin észre, hogy mindenben szűkölködik, és szinte semminél kevesebbje van, s hogy igazat mond a számkivetett lantos:

Donec eris felix (Amíg szerencsés leszel... /addig sok barátod lesz/ – a szerk.) sat.

A nagy veszedelmet s a sors óriási csapásit bátrabban kiállja sok, mint a mindennapi kis sérelmeket, halk elaljasodást s mindenekfelett a kétest. Nekem legalább kellemesb.

Nemzeti bank által százszor több jót tennénk, mint kórházak s egyéb ilyen gondviselő intézetek felállításával; ám az azoknak is magok sorában valaha elő kell jőni s lábra kapni. Mi jót teszünk azon gyermekkel, kit mindég tartogatunk, hogy el ne essék, s jószívúségből önlábai használásáért végre elszoktatunk; s ugyan mi jót teszünk felebarátink erkölcsére s így szerencséire nézve, ha a henyélést, korhelységet szinte megjutalmazzuk, s a koldulókat csaknem egy külön státusznak fogadjuk be? Tudom, veszedelmes ezokról szólani, mert sok érzelő s még több hypocrita, ki nyomorúnak soha nem adott egy garast is, igenis szívesen előáll a szegények mellett, s oly hévvel fogja pártjokat, hogy az ellenkező rész, melyhez magamat is számlálom, könnyen keménységgel s keresztényi irgalom híjával vádoltatik. Nem mondom, hogy azon gyermeket, kit lába sohasem hordozhat, összerogyni engedjük; nem mondom, hogy felebarátinkat éhségnek, hidegnek s az élet minden sanyarinak engedjük át sat.; de vizsgáljuk őszintén koldulóink legnagyobb részét, nem önvétke vagy -hibái által jutott-e mostani szomorú állapotjára, s nem volna-e kevésb más zsírján élő, ha lelki kifejlődés s testi ügyesség jókor elkerültetné egyvel s mással a korhelységet, betegséget, koplalást sat. Ha éhesnek kenyeret adok, a tett szép; de én sokkal szebbnek tartom: valakit oly helyzetbe állítani, hogy magamagának nemcsak kenyeret, hanem még sültet is szerezhessen.

Mi pedig a nemzeti bank felállítását illeti, van olyasokról sok jó példa; s más nemzeteknél jókat s rosszakat is láthatunk, úgyhogy hazánkra illesztésében előre felszámíthatjuk: mit kell elfogadnunk, mitől óvakodnunk. Engedjük át olyanoknak a javaslatát, kik a dolog praxisát érthetik s értik, s kiknek a tárgy jó sikeréből valamely hasznok is van, legyen az erkölcsi, legyen pénzübeli. Haszonkeresés nélkül nem történik semmi a világon úgy, mint lehetetlen okozatot vagy következést képzeni ok nélkül, csakhogy egyik pénzübeli haszon, másik becsület, harmadik halhatatlan név, megint más menyecske vagy éppen mennyország után vágy. S így magyar vér Magyarország hasznáért bizonyosan legsebesebben dobog s legmelegebben is.

Ezen tárgyat mindazáltal csak kevés szóval kívántam említeni s igen röviden érinteni, mert annyi jó, derekas és világos, viszont annyi hiányos, zavar és homályos írás jelent meg már afelül, hogy ki-ki maga választhat azokból magának tetszése s önbélatása szerint. Sohase hiszem, hogy kirekesztőleg recipe segítségével jóízű ebédet lehessen főzni, de ahhoz tanult szakács kell, ki már sokat főzött, süttött, pirított. Úgy nem hiszem soha, hogy tisztán könyv szerint érteni lehessen bankfelállításához, gazdaságfolytatáshoz, kereskedésvitelhez; hanem arról is sokat kell gondolkodni, s az egésznek jól ki kell főzve lenni előbb a főben, hogysen mi ezen tudományok igazi hasznát vehetnők, az ország pedig éppen úgy szedhetné a mi szolgálatink vagy beleavatkozásink gyümölcsét.

Több s jobb természet s kivétel végett jutalomtétélek

Függjön a vitéz mellén kereszt, mint annak, ki toga clarissimus (tisza erkölcsű férfiú – a szerk.), ékesítse régi nemzetségű kamaráskulcs, más érdemest hosszú titulus – örüljön ellenben a gazda kora fáradozásiért haszonnak, s legyen ládája, mint a kereskedőé, teli; a tudományokban merült, a haza s hazafiai előmenetelén törekedő lelje belsejében a megelégedést sat., szóval minden, aki tisztében becsületesen s derekasan jár el, nyerje fáradozási díját.

Jutalomnak erkölcsi világban oly következése van, mit hypomoklionnak mechanikában. Itt egy fonttal 100 mázsát emelhetni, ott egypár vitézi érdemkereszt, gombon lógó egy-két arany- vagy ezüsttallér sokszor egy nyert csatának nem is gyanított, de tán valódi oka; egy nevezet, egy megjegyzés néha legszebb tettek forrása; úgy egypár pénzübeli díj s párszáz aranyka legnagyobb iparkodás-, munkásság- s mozgásnak kútfeje sat.

A Szövetséges Országok (az Amerikai Egyesült Államok – a szerk.), Gallia, de kivált Britannia földművelési, művészi s kereskedési összeköttetései valóban oly láncolathoz hasonlíthatók, melynek egy karikája *mesterséges pénz*, másik *jutalom*. S mily hasznos, sőt szinte mágusi következési ez az emberi észnek oly nagy díszére való rendelkezés, azt inkább látni kell, mint olvasni vagy tőlem hallani; amit mindenkinek szívből tanácslok. Nálunk 10 ft-nak becse csak mindenkor 10 ft, s némelykor annyi se, mert ha szinte zsebünkben nincs, tán csak nehezen vagy éppen nem juthatunk hozzá, s így csak álomban miénk, mint sokszor a tündérr király legkisebb leánya, s nem valóságban. Britanniában 1 font sterling szinte mindég annyi, sőt sokszor ügyes elrendelés által 2-, 3-, 4-annyit ér, s annyi életjavakat s kellemet szerezhet az, akié, mint mesterséges elintézés nélkül 2, 3, 4 fonttal tehetne csak. Ez igen furcsa, igaz; de teóriája olyan, mint mondám, praxisa pedig a teóriának pontosan megfelel. – Kinek nálunk 1 millió értéke van, az csak egymilliót bír, s ezen summa csak annyi esztendei munkát fog okozni, amennyit 40, 50, 60 ezerért – ahogyan kamatol tudniillik a tőke – vihetni végbe. Britanniában 1 millió nemritkán 100, 200 ezret érő munkát okoz esztendőnkint. S itt fekszik azon csudálatos rugó, mely oly rendkívüli mozgást s elevenséget hoz Britannia minden intézeteibe, midőn nálunk azt gondolná az ember, hogy földművelésünk s kereskedésünk forrása s erei befagytak, s hogy mi nem annyira élünk, mint tengünk.

Tudom, az olvasó azon varázsrugót, melyről szólok, ismérni kívánja, s bizonyosan minden figyelmet is érdemel. Tekintse meg az angol parlament, a francia kamarák, az éjszak-amerikai kongresszus diskusszióit; nézze az újságokat, olvassa, ami e tárgyról íratott, fogadom, mindjárt fel fogja találni. Én mindezeket magyarra nem fordíthatom, kár is volna sajtáságukból valamit leróni. Eleget teszek, úgy gondolom, kötelességemnek, ha figyelmet gerjesztek s útmutatást adok. Eléri egyedül is az ügyes s gondolkodó utazó azon helyeket, melyek vizsgálati s vándorlási célja; nem szorul idegen főre, ki helyette gondolkodjék, vagy idegen kézre, ki őtet vezesse.

Egy-két jutalom több száz ökröt hízlal, számos lovat tenyészt s hoz gyepre, temérdek javakat állít elő,

indít s tart mozgásban sat. De csak úgy lehet varázs-következése, *ha állandó*, mert foganatja első esztendőkből oly csekély, hogy alig vehetni észre, s csak idő bírhatja igazi sikerre, s így az ideig-óráig valónak haszna nem nagyobb s állandóbb, mint azon fák léte, melyek ünneplésre vágatnak le, s gyökér nélkül zöldülnek néhány óráig, de aztán örökre elhervadnak; midőn azonban a magból eredett nemesb fák első esztendőkből alig hagyják el a föld színét, de annál szebben s hosszabban virítnak századokon keresztül. Igaz, hogy kitett jutalmak által csak a szerencsés és ügyes lehet nyertes, a többi nem; de ez elegendő, mint a tapasztalás mutatja, az elmozdítandó tárgyakba éppen oly elevenséget s életet hozni, mintha ki-ki *bizonyosan* lenne nyertes. A mélyebb emberismeret ennek természetes voltát teóriában is egészen felvilágosítja, mert ki nem bízik többet maga eszében s ügyességében, s ki nem próbálja meg a szerencse nyájasságát, bármi sokszor fordított is azon hűtelen neki hátat? S azon forró kívánságból annyit nyerni, úgy gazdagodni, mint a szomszéd, egy ki nem mondható közipar, serénység s munkásság terjed el, melynek megint a soknak s jobbnak kiállítására s ennek a felesleg matematikai következtetése; úgyhogy a sok munka, iparkodás s veríték, ha elvéti is a célt, mindenesetre számos jót, hasznost s becsest állít elő. S így ezen mesterséges rugó, mely mindent mozgásba hoz, igazi istenáldás.

Egy vén gazda az élettől – tudjuk az allegóriát – így búcsúzott el: „Fiaim, csak egy mezőt hagyok nektek, de kincset rejt, keressétek.” – Ezt ezek betű szerint vevék, s keresék a föld gyomrában sok ideig éjjel-nappal, de rá nem akadván, utoljára búzával vetették be, mely a feldúlt s porhanyú földben oly jól fizetett, hogy az apjuk jövendölte kincset benne végre megelégedék, s csak akkor juttat eszükbe a jövendölés igazi értelmét. A papirospénz, bank, jutalmak éppen ily foganatúak; azon különbséggel, hogy általok olykor magát a kincset is megtalálhatni. Minden, ami a munkásságot neveli, hasznos; legyen azon ok való, remény vagy szükség, ezen utolsó pedig legyen természetes vagy mesterséges. Háborúnak, tűznek azért nincs oly igen szomorú következtetése, mint gondolni kellene, mert háborúban, tűz után ki-ki sokszorozva munkálkodik. Mennyire nem nevelte sok erőműv s az óra tökéletességét a *perpetuum mobile* – örök mozgony – feltalálására fordított fáradság s törekedés! A fő cél ugyan elhibáztatott, de a nem is gyanított találmányok bőven jutalmazták a munkát.

A jutalmakkal ezenfelül valamely nyilvános s közönséges megbecsülés is van összekapcsolva, ami nem kevéssé neveli bájakat, mert a minden dicséret nélküli állhatatos fáradozás éppen oly ritka, mint a tanútlan erény, mely csak kiválasztott lények sajátja. S ki oly független s erős lelkű, ki oly felemelkedett az örökkévaló Jóhoz, hogy az élet sok pillanatában elkeseredett vagy törött szíve ne aggódnék hív barát, hű szerelem, gyámol s részvevő karjai közé? Ne kívánjuk, hogy mindenki a szépet, jót s nemest csak valódi önbecsiért tegye, hanem dicsérjük, jutalmazzuk a deréket, s fűzzünk koszorút hív polgártársink homlokára, s hamva nyugodjon érdememlék alatt. Így a korán kelő dolgos gazda s a gondos ügyes kereskedő is találhassa haszna mellett a közdicséretet s hazafiai tapsát.

S több évek lefolytával mennyire különböző folyamatot szül azon tárgy, melynek kifejtésén csak egy-két szobabölcs s néhány fizetett ember töltötte idejét, vagy melynek felvilágosításán a közönségnek, úgyszólván egész észbeli masszája munkálódott s fáradozott. Törpét vagy óriásit! Sokaságnak legfőbb ingere a nyereség és taps, szóval az örökké fennálló s bizonyos jutalom, mely, mint minden egyéb gazdasági és kereskedési tárgy

Hitel szentségén alapul

Mit ér a kölcsönös felvilágosítás, ha csalfa szív s hamis datum (adomány – a szerk.) csúsz a tanács közé? Mit a bank bizonyosság, mit a jutalom állandóság nélkül? Csak a hitel teheti varázsokat, mely, ha kettétörik, az áldás könnyen átokká válhat. – A hitel védangyala pedig s fényes napsugára a publicitás – nyilvánosság.

Délibáb

Petőfi Sándor: Respublika

Respublika, szabadság gyermeke
S szabadság anyja, világ jótevője,
Ki bujdosol, mint a Rákócziak,
Köszöntelek a távolból előre!

Most hódolok, midőn még messze vagy,
Midőn még rémes átkozott neved van,
Midőn még, aki megfeszíteni
Kész tégedet, azt becsülik legjobban.

Most hódolok, most üdvözöllek én,
Hisz akkor úgyis hódolód elég lesz,
Ha a magasból ellenidre majd
A véres porba diadallal nézész.

Mert győzni fogsz, dicső respublika,
Bár vessen ég és föld elédbe gátot,
Miként egy új, de szent Napóleon
Elfoglalod majd a kerek világot.

Kit meg nem térít szép szelíd szemed,
Hol a szeretet oltárlángja csillog,
Majd megtéríti azt szilaj kezed,
Melyben halálos vésznek kardja villog.

Te lész a győző, a diadal-ív
Ha elkészül, a te számodra léssen,
Akár virágos tarka pázsiton,
Akár a vérnek vörös tengerében!

Szeretném tudni, ott leszek-e én
A győzedelmi fényes ünnepélyen?
Vagy akkorára már tán elvisz az
Enyészet s ott lenn tart a sírba' mélyen?

Ha meg nem érem e nagy ünnepet,
Barátim, emlékezzetek meg rólam...
Republikánus vagyok s az leszek
A föld alatt is ott a koporsóban!

Jertek ki hozzám, s ott kiáltsatok
Siromnál éljent a respublikára,
Meghallom én azt, s akkor béke száll
Ez üldözött, e fájó szív porára.

Pest, 1848. augusztus

Vajda János: A nagyurakhoz

Hogy nálatok özön a kincs, –
Való, hogy pénzetek tömérdek,
De könyvre, magyar könyvre, nincs
A milliókból egy fillértek!

Vörös kabátot ölttetek,
Talán azért, hogy példázzátok:
A haza testén, mely beteg,
Ti vagytok a létórló rákok.

Egész más a mi istenünk
S egészen más a ti istentek:
Mi mindig előre megyünk
S ti egyiránt csak hátra mentek.

Ne többet erről! Ezután
Ti balra és mi jobbra térünk.
Sok víz foly el még a Dunán
– Vér is talán –, míg összeérünk.

1897

Ballai László: Aspromonte

A Klapka-légió harcosai Magyarország határában táboroztak. Már megfőzték a vacsorát, nem raktak több fát a tűzre. A parázsló hasábok rőt fénye vörösre festette a katonák arcát.

- Holnap visszafoglaljuk Magyarországot – mondta izgalomtól remegő hangon egy ifjú közlegény.
- Csak nehogy úgy járjunk, mint Aspromonténál – jegyezte meg egy veterán honvédtiszt.
- Hadnagy úr, hogy is esett az Galabárdival?
- Nem Galabárdi az János, hanem Garibaldi.
- Nem mindegy?
- Nem mindegy, hogy Petrovics vagy Petőfi. Az egyik csak egy név, a másik azonban a világszabadság neve. Amiért Garibaldi is küzdött. Szóval két évvel azután, hogy Garibaldi felszabadította Dél-Itáliát, szicíliai hívei új harcba hívták, és Róma felszabadítását várták tőle. Júliusban a tábornokot ujjongva fogadta Szicília népe, és ünnepélyes tisztelettel köszöntötte a palermói elöljáróság. Garibaldi kiadta a jelszót: „Róma vagy halál!” Csak úgy özönlöttek zászlója alá a régi garibaldisták. A magyar légió harcosai közül is sokan Palermóba siertünk. Hát kivel nem találkoztam ott újra, mint a legjobb pajtásommal, Miskával. Annak idején ő is önkéntesként kezdte, és őrmesterként esett osztrák fogságba, mint én. És Garibaldi megismert bennünket. Megismert? A nevünkre is emlékezett, és hogy hogyan harcoltunk. „Te, Tóni – mondta nekem – Palermo ostromakor Tüköry Lajos vezetésével a Termini kapunál nyomultál be a városba. Derék vitéz vagy, nem hátráltál meg akkor sem, amikor a parancsnokod elesett.” Mert szegény Tüköry Lajos volt az, aki elsőként lépett be Palermóba, de ő lett az első hősi halottunk is. Hát hogy futamodhattunk volna meg ezután, amikor már Tüköryért is bosszút kellett állnunk? Garibaldi maga

búcsúztatta a veterán honvédtisztet, mint „a vitézség klasszikus földjének méltó képviselőjét.”

Augusztus közepén már háromezren indultunk harcba. Erőltetett menet abban a őrjítő melegben. Miskával megharcoltuk Temesvárt. Azt hittük, a poklok poklát éljük át ott kora reggeltől napnyugtáig a tűző napon, de az semmi volt az augusztusi mediterrán hőséghez képest. Azt még a helybeliek sem bírják. A déli forróságban eltűnnek a zsalugáterek védőfalai mögött, akit pedig a szabadban ér a zenit, az igyekszik árnyékos helyre húzódni. Ami nem is olyan könnyű, mert ott még az árnyék is áttetsző. E szörnyű éghajlatban még a fák, cserjék is védekeznek a nap tüze ellen, és levelük élet fordítják az égi sugarak felé. És mi ebben a tikasztó hőségben erőltetett menetben vonultunk Róma felé. Rajtunk kívül csak a tücskök járták a mezőt, igaz, ők nagy szorgalommal és még nagyobb hanggal. Gondolkoztam is rajta, hogy azt a hadvezért, aki belőlük verbuválna expedíciós hadsereget, ezen a tájon senki nem győzhetné le.

A sötétben a tábornok daliás alakja rajzolódott ki. Egy kézlegyintéssel jelezte a hadnagynak, hogy folytassák a beszélgetést.

– Amikor 1862. augusztus 29-én a kietlen aspromontei fennsíkra értünk, már a többnapos koplalás is gyötört bennünket. Valaki felkiáltott: „Burgonya!” És már ástuk ki a körünkkel az éretlen gumókat, és csak úgy nyersen befaltuk. Többen rosszul lettek, de nem tudtuk legyőzni az ösztönt, amely a silány táplálék láttán feltört belőlünk. Csak amikor az első éhségünket lecsillapítottuk, akkor kezdtünk tűznek valót keresni, hogy megsüssük a krumplit. Keserűen gondoltunk a környék lakosainak hálátlanságára is, akiket két évvel azelőtt – a mártírhalál kockázatát is vállalva – szabadítottunk fel a zsarnokság alól. Lassacskán azonban feltűnedezték a helybéli parasztok, és bőségesen elláttak bennünket gyümölcssel, kenyérral, olajbogyóval és sajttal. Csak azért késlekedtek e nemes lelkű emberek, mert a nyomorúságos és járhatatlan ösvényeken nehezen értek a nyomunkba, akik ráadásul erőltetett menetben haladtunk.

A parázs egyre halványabban izzott, már csak egy-egy pillanatra festette meg a feszülten figyelő katonák arcát. A tábornok közelebb húzódott a beszélgetőkhöz, de a sötétben maradt.

– De bárcsak meneteltünk és éheztünk volna még néhány napot, hetet abban a vigasztalan hőségben, ha elkerülhettük volna Aspromonte poklát. Délután három óra felé azután olasz csapatok előőrsei tűntek fel. „Hurrá! Itt vannak a mieink!” – lelkesedett néhány ifjú önkéntes. Garibaldi tábornok azonban észrevette, hogy a lövészek ellenünk manővereznek, ezért indulást vezényelt, és a fennsíkról az Aspromontét övező gyönyörű fenyveserdő szegélyéig meneteltünk, amely védettebb állást biztosított. Az olasz hadsereg időközben támadó alakzatba fejlődve közeledett felénk. Nem értettük a helyzetet. Csak Garibaldi őrizte meg a higgadtságát. „Ne tüzeljete a testvéreinkre!” – parancsolta.

Klapka György ekkor a tűzhöz lépett.

– Ön velem jön, Horváth, a többieknek takarodó – rendelkezett.

A szétkotort parázs füstje a parancsnoki sátorig kísérte a tábornokot és a hadnagyot.

– Mi történt azután? – kérdezte Klapka György meggyújtva egy halvány mécsest.

– Az olasz hadsereg csatárláncba fejlődött lövészei figyelmeztetés nélkül tüzet nyitottak a mieinkre. Mi csak álltunk döbbenetben és tehetetlenül. Am a jobbszárnyon néhány forrófejű fiatalember, felháborodva amiatt, hogy a király katonái továbbra is tüzelnek, ellentámadásba lendült. Garibaldi a két arcvonal közé vetette magát, hogy megakadályozza a testvérháborút. Amikor sikerült szétválasztania a küzdőket, összeesett. A bal csípőjébe és a jobb bokájába fúródott egy-egy golyó. Alighogy orvosai ellátták a sérüléseit, az olasz király nevében letartóztatták, és elvezették, mint egy bűnözőt.

Horváth hadnagy melléből fojtott zokogás tört elő.

– Miért lázítja a legénységet? – suttogta vészt jóslóan Klapka György.

– Nem lázítom. Úgyis tudnak az esetről.

– Aki tud, tud. A többiek nem tudnak. De ha ön felvilágosítja őket, odalesz a harci kedvük.

– De hát így történt, ez az igazság.

– Mit tud ön az igazságról? Különben is Aspromonte politikai ügy. Ön nem láthatja át. Ha Garibaldi elfoglalja Rómát, az háborút jelent a franciákkal.

– Harcoljon inkább olasz az olasszal? Az a jó politika?

– Nincs jó politika. Csak megfelelő hadi helyzet. Most a poroszok döntő csapást mértek az osztrákokra Königsgrätznél. A nemzet megérkezésünkre holnap felkel, hogy tizenhét év után lerázza a Habsburgok rabbilincseit. És Garibaldi, aki megint fegyverben van, ha az Ezrekkel elfoglalta Venetót, biztosan továbbsiet a segítségünkre, és déli irányból mér végzetes csapást az osztrákokra.

– Az egészen biztos.

– Látja, és akkor ön az aspromontei szerencsétlen históriával még elbátortalanítaná lelkes önkénteseinket. Pláne hogy az ütközet augusztus 29-én történt, mint a mohácsi csata.

– A katonának mindenre fel kell készülnie, tábornok úr.

– Mindenre, csak arra nem, hogy a nemzet vagy annak vezetői elárulják. Mert akkor nincs miért harcolnia. Mesélje hát el ezerszer a vörösingések 1860-as dicsőséges hadjáratát, a calatafimi ütközettől Nápoly elfoglalásáig. Garibaldi sikereiről meséljen, az istenért!

– Ez parancs?

– Parancs.

A légió korán táborot bontott. Ez a reggel más volt, mint a többi augusztusi reggel. Az erdő madarai már Magyarországra röppentek tova, hogy fiókáiknak táplálékot hozzanak. A szellő már enyhe otthoni levegőt fújt a katonák arcába. A távoli füst már az édes hazában gyújtott tüzekből gomolygott fel.

– Hadnagy úr, hogy is esett az Garibaldival? – kérdezte János, amikor a menetoszlopban Horváth mellé léptetett a lovával.

– Nem beszélünk a sorban.

Örkény István: Nagy Amál

„Ronda ügy” – mondta Szilvási, de ő már nem is szólt semmit, csak a fogát szívtá és legyintett. Fölvette a kabátját, elköszönt, kiment, és a folyosón – már fejen a kalap csak úgy az ajtóból beszólt Kiss Pistának: „Csau!” – „Kimégy?” – „Ki hát.” – „Nagy Amál?” Legyintett, biccentett. „Ne neked – röhögött Kis Pista, és kiterjesztette a karját. – Áldásom! Van valami nyom?” Nyom? Az, amit Szilvási személyleírásnak nevez. Egy sötétszőke vagy esetleg világosbarna mandró, százkilencven magas, szürke télikabátban, akit a házmester látott a kapun kimenni. És úgy rémlett, bandzsalított a pasas... Hát ez a nyom, és ő most menjen, csípje el... Kiss Pista vigyorgott. „Majd elcsíped, kisöreg, neked orrod van, a vörös Krámert is behoztad harmadnapra; tudja Szilvási, hogy te kiszaszerolod... Indíts, kisöreg!” – szólt utána, és az ajtóban kedvesen hátra vágta.

Már sötét volt, lassú hó esett; szokása szerint befordult a kapitányság melletti kis utcába, és Gregoritsnál állva lehajtott egy pohár sört. Gregorits a cinket dörzsölte egy ronggyal, s amikor visszavette az üres poharat, egyszer csak észrevette – pedig mindennap ugyanezzel a mozdulattal vette vissza a poharát! –, hogy Gregorits bandzsa. Na tessék, gondolta mérgesen, ha bandzsát keresek, egyszerre mindenki bandzsa, és vissza se köszönt a csaposnak, mintha kizárólag az ő bosszantására volna ilyen sanda állású Gregorits szeme.

És most hová? Hát persze, Budára, mert Nagy Amál az Ág utcában lakott. De nem arrafelé. Mit kezdjen

ott, a hideg szobában, a kiforduló fiókokkal, a feldúlt ágygal, mely kriptaszagot lehel? Vagy a házmestert hallgassa meg újra? Szürke télikabát, úgy százkilencven magas, és bandzsalított, bár erre esküdni nem merek... „Neked orrod van” – mondta Kiss Pista, de az ott ül a meleg szobában, ő meg itt baktat a havas hídon át, a tusefekete víz fölött, s megy – merre? –, megy az orra után...

Egy néni, sötét hárászkendőben. Egy diáksapkás, pattanásos kölyök. Egy sértődött arcú, elegáns úr, aztán – már a sétányon – két bírósági altiszt, nem, ez nem bíróság, egy ezüst HM van a hajtókéjükön. Egy kövér szakácsnő. Egy kövér férfi aktatáskával, a nyakán kötés, magában beszél. Ez nem az. Egy lány, két kisfiú; még egy lány, egy szeneskocsis, csupa szénpor az arca, ez sem az. Most egy pár, összekarolva, aztán egy darabig senki. Egy fáradt arcú asszony, megint senki, és aztán, épp a lámpa alatt, egy sápadt férfi, aki elgondolkozva maga elé mered... Megállt, megfordult utána. Nem, ez nincs százkilencven centi, ez pont akkora, mint ő, a télikabátja se szürke, hanem fekete, és a szeme, bár csak egy villanásra látta, nem látszott bandzsalítani. Nem bandzsal, és nincs százkilencven centi, a télikabátja pedig fekete... És mégis! Nem szólt hozzá, megfordult, tűnődve kullogott utána. Ez bizony soványka, gyenge legény, tarkója beesett, borbélynál már rég járt, inkább félősnek látszik, mint agresszívnek... És mégis: ő az! A személyleírás nem ér egy fületlen gombot, ez már a Krámer-ügynél is kiderült. Itt valami más kell, valami megézés kell, valami, amit a Kiss Pisták sose tudnak utánacsínálni. Két lépéssel utolérte. „Államrendőrség – mondta nem barátságatlanul. – Jöjjön velem szépen, feltűnés nélkül!” S egy gyors mozdulattal belekarolt.

„De kérem szépen...” – „Hogy hívják?” – „Kollár Benedeknek.” – „Volt már büntetve?” – „Én? Dehogy. És tessék elhinni, itt valami tévedés van...” S a karja alatt a kar már remegett. „Na, jöjjön csak” – mondta, s azt gondolta: megvagy. Nem is volt olyan nehéz kiszaszterolni. Mind bűnös ez, gondolta, ezeket egymás után mind be lehetne vinni, mindegyiknek szárad a lelkén valami... „Lépjen már ki, ember, mindjárt ott vagyunk...” S a főkapun vitte be, olyan büszke volt.

Csak Szilvási íróasztalánál engedte el a karját. „Már itt is vagyunk” – mondta fénylő szemmel, s ugyanarra a fogásra visszaakasztotta a kabátját. Kollárnak gyengéden megbökte a vállát. „Ez Kollár Benedek”. Szilvási csak a szemhéjával intett, elismerése jeléül, leültette Kollárt, egy szót se szólt, hagyta kibeszélni, hogy itt tévedés van, ő soha törvénybe ütközött el nem követett, van rendes lakása, munkája, minden igazolványa. Ez úgy öt-hat percig szokott tartani. Szilvási sose szól egy szót sem, csak nézi a pasast, megvárja, míg kifulladás, és aztán szép nyugodtan, mintha örülne, hogy ő is szóhoz jut, elkezdni fölvenni az adatait. Ez a Szilvási-módszer; céltudatos, csálhatatlan, biztos.

Aztán jön a második felvonás. Szilvási elteszi a papírt, a tollat. Egy radírt is, hogy az asztal üres legyen. Őszerinte ez döntő, hogy a pasas ne lásson mást, csak őt, és mögötte a meszelt falat. És nagyon nyugodtan, kimérten beszél. Hogy nézze csak, Kollár. Nem érdemes mellébeszélni. Most mondja meg szépen, de ne hazudjon, mert az úgyse használ magának... Honnan ismerte Nagy Amált?

Most megint hagyni kell; ez a Szilvási-metódus. Kit, kérem? Milyen Amált? Nagy Amált? Ezt a nevet most hallom először. Miért tagadnám? Semmi okom se volna tagadni. Nagy Amál nevűt én nem ismerem... Szilvási csak nézi. Az első futam: öt vagy hat perc. A második csak négy vagy öt. Aztán Kollár elcsöndesedik, Szilvási pedig kinyitja a fiókot, elővesz egy nagy, fényképekkel teli borítékot, és keresgélni kezd.

Nagyon fontos, hogy soká kell keresni. Van úgy persze, hogy csakugyan tele van fényképekkel a boríték, de Nagy Amálnál mindössze egyetlen fénykép került elő. Mindegy. Szilvási idegtépő lassúsággal nyúlkal a borítékba, kivesz, visszatesz, kivesz, visszatesz. Aztán kiválaszt egyet. A borítékot elteszi, hogy az asztalon csak a kiválasztott kép maradjon. Azt egészen lassan kell odacsúsztatni Kollár elé. És a szöveg is lassú, de most már nyomatékosabb. Hogy nézze csak, Kollár. Lehet, hogy maga igazat beszél. De itt ez a kép. Én nem vonom kétségbe a maga szavát. Lehet, hogy csakugyan nem tudja a nevét. Talán más nevet mondott magának. Felejtsük el azt a Nagy Amált. De nézze meg ezt a képet. Jól nézze meg, Kollár. És ne mondja nekem, hogy ezt a nőt nem ismeri!

A fényképen sok múlik. Szerencsére a Nagy Amálnál talált kép efféle tucatfénykép egy tucatnőről; ilyenekkel vannak tele a külvárosi fényképészek kirakatai. Az ideális kép – szokta mondani Szilvási – nem hasonlít senkire; pont olyan bizonytalan, mint egy személyleírás. Ha jó a kép, akkor csak várni kell. Vigyázni, hogy csönd legyen, sűrű, nyomasztó csönd. Nem szabad sürgetni a pasast. Sőt inkább visszafogni. Hogy várjon, Kollár. Ne szóljon semmit. Ne siesse el a dolgot. De gondolja meg kétszer is, mit beszél. Ez a kép Nagy Amáliát ábrázolja, akit tegnap este meggyilkoltak... Ne szóljon semmit. Csak szépen, nyugodtan nézze a fényképet.

Időt adni, megint csak időt adni. A Szilvási-metódusnak az a lényege, hogy a pasas fulladozzon az időben. Minél tovább nézi a képet, annál ismerősebb a nő. Nagy Amál fényképe – a szoknya hosszúsága után ítélve – lehet úgy öt-hat éves, esetleg több. Ez is nagyon fontos. Öt-hat év alatt mindenki összeakadt egy ilyen Nagy Amállal. Ha Szilvásinak egy kis szerencséje van, többel is. Ettől a pasas elbizonytalanodik. „Hát, kérem szépen – kezdi Kollár –, én határozott választ ugyan nem tudok adni,,,” – „Hallgasson! – szól rá Szilvási. – A gyilkos személyleírása pontosan magára illik. Nézze csak azt a képet. Itt magát senki se sűrgeti, senki se bántja. Mi várunk, Kollár, míg erről a képről eszébe nem jut valami.”

És merőn nézi. Ezek a legértékesebb percek. Most lép működésbe az a valami, amit Szilvási úgy hív: általános emberi büntudat. Ehhez csak csönd kell, türelem kell, és hogy magán érezze Szilvási szemét a pasas. Persze, vannak erős idegzetű, robosztus testalkatú, határozott jellemű, nehezen kezelhető pofák. Azoknak több türelem kell; napok, hetek, hónapok... De kibújni senki se tud alóla. Előbb-utóbb bekövetkezik a fordulópont, amikor – Szilvási szakkifejezésével – az általános emberi büntudat átcsap konkrét egyéni büntudatba. Csak ki kell várni. A pasas alól kicsúszik a föld. Megtörik. Vallomást tesz.

No de Kollár Benedek se nem robosztus fizikum, még kevésbé határozott jellem. Sovány, sápadt, beesett tarkójú, szerencsétlen fráter, akinek nincs miben megkapaszkodnia... No tessék. Szilvásira néz, rám néz. A képet nézi. Most kezd kicsúszni a föld. A hangja reszket. Hogy kérem szépen, nekem úgy rémlik, mintha ezt az arcot már láttam volna valahol. És az is lehet, hogy Nagy Amálnak hívják. De hogy megöltem volna? Ezt nem is értem. Miért öltem volna meg Nagy Amált?

„Azt csak maga tudja megmondani, Kollár – mondja Szilvási. – De ne siessen. Pihenje ki magát. Aludjon egyet. Az emberi agy olyan berendezésű, hogy előbb-utóbb minden eszébe jut...”

És int, hogy vitessem el Kollárt. Összenézünk. A pasas elkészült; ami még hátra van, üres formalitás.

Hunyady Sándor: Női uszoda

Ez a történet nagyon régi. Majdnem negyvenéves. Abban az időben elképzelhetetlen volt a mostani strandok napsütötte mezítelensége. Magyarországon talán csak a Balatonnál fürödtek együtt nők és férfiak, fülig felöltözködve. Az idősebb korosztályból ki ne emlékezne a nők klott fürdőruhájára, amelynek fodros nadrágja térden alul ért. A szalagos fürdőcipőkre, és a fürdőharisnyákra. Mert ekkor még harisnyát húztak a fürdéshez a hölgyek, sőt akadt köztük, aki könyökig érő kesztyűt is húzott, és napernyővel ment be a vízbe, ha nagyon félt a szeplőtől.

Az uszodák akkoriban úgy oldották meg a fürdés kérdését, hogy kétfelé osztották a napot. Dél előtt a nők fürödtek, délután a férfiak. De akadtak nagyobb üzemek, ahol két medencét építettek egymás mellé. Fal vagy magas kerítés választotta el egymástól a nőket és a férfiakat. Az ilyen kettős uszodák építői meg lehettek győződve róla, hogy az erkölcsök sohasem fognak módosulni, és a nyáron mindig rajta marad a fürdeni járó fiatalok nemi dolgokról való füledt képzelődése.

A mi históriánk színhelye is egy ilyen kettős uszoda volt. A pénztárnál elváltak az együtt érkező társaságok tagjai. Jobbra mentek a nők és balra a férfiak, beletörődve a törvénybe, hogy együtt úszkálni szigorúan tilos.

Járt ebbe az uszodába egy szűkebb körű kölyöktársaság. Nyolc fiú. A legfiatalabb tizenkét éves, a legidősebb tizennégy. Nem voltak már egészen gyerekek, de még nem érettek legénnyé. Kora reggel érkeztek, és késő délben mentek haza ebédelni. Kiadósan élvezték a nyári szünidőt, a vizet. Fejeseket ugrottak, sprinteltek, versenyeztek, fogócskát játszottak, nagy csatákat rendeztek, spriccelltek egymást, sistergett körülöttük a víz. Az „öregék”, akik a parton napoztak, vagy a mellüket locsolgatva, komótosan sétáltak a medence „nem úszóknak” szolgáló részére, haragudtak ezekre a szeplős, pirosra sült vagy barnára égett kis pirátokra, és mindennap panaszkodtak az úszómesternek vagy a gondnoknak, hogy csináljon rendet, mert nem lehet a gyerekek rosszkodása miatt békésen fürdeni.

De hát ez persze nem sikerült. A fiúk olyanok voltak, mint a pezsgő habja. Azonkívül világosan érezték, hogy a nyár és az uszoda az övék, füttyültek a felnőttekre, nem is értették, hogy miért jönnek ide, miért nem fürödnek otthon, a kádban?

Történt egy nap, hogy az egyik fiú, a legidősebb, akit Lacinak hívtak, bűvárúszás közben egy nagy, kerek nyílást talált a medence falán, másfél méterrel a víz színe alatt.

A fiúk sokszor buktak le nyitott szemmel a víz alá, megmutatni, hogy megtalálják a bedobott kavicsot vagy pláne krajcárt. Most is lebuktak, sorba mind. Izgatta őket a nyílás. Hová vezethet? Nem a kanálisba, ez tiszta dolog, hanem valami szabad helyre, a nyílás másik oldalán világos volt a víz, látszott, hogy napsugarak sütnek beléje.

A gyerekek jól gondolkoztak. A víz alatti kerek nyílás annak a három méter hosszú betoncsőnek a bejárata volt, amely a férfi és a női medencét összekötötte egymással. Ugyanis mind a két medencét a férfioldalon töltötték, azon a nagy csövön ment át a másik részre a víz.

Hosszú tanácskozás után akadt a fiúk közt egy hős, aki elszánta magát rá, hogy lebukik a víz alá, és keresztülúszik a titokzatos csövön, felfedezni a másik világot. A kalandban félelmetesen sok kockázat volt, végre is nem lehetett bizonyosan tudni, hogy milyen hosszú a cső, és mi van odaát? De a kölyökben, aki vállalkozott rá, a nagy fölfedező bátorsága lángolt. Sovány, vörös hajú, szeplős, kancsal kisgyerek volt, tizenkét éves. Kíváncsi volt, a hiúság is izgatta, hogy kitüntesse magát az idősebbek előtt.

Teleszívta levegővel a tüdejét, lebukott a víz alá, és beleúszott a csőbe.

A többi fiú feszülten várakozott. Számolták a másodperceket, az idő végtelen hosszúnak tűnt előttük. A negyvenedik másodpercnél lelkifurdalás fogta el őket. A legidősebb kijelentette, hogy még tíz másodpercig vár, ha azalatt nem kerül elő a „Kancsi”, ő is beúszik a csőbe, megnézni, hogy mi történt?

De a kis vörös kölyök ekkor nagy buborékok után felbukott a medence színe. Kipislogta szeméből a vizet, és vigyorogva közölte a szenzációt, hogy a női medence van odaát. Könnyű a csövön keresztüljutni. „Csak egy stósz.” És ugyanolyan könnyű visszaúszni. Akárki átmehet, megpróbálhatja. „Nincs benne semmi kunszt!”

A felfedezőt ostromolták a kérdések:

- Láttad a nőket?
- Láttam.
- Milyenek?
- Rondák.
- Manyit is láttad?
- Láttam. Felöltözve szebb!

Ez a Manyi tizenhárom éves kislány volt, a társaságból többen voltak beléje szerelmesek. Egy Béla nevű fiú rögtön le is bukkant a víz alá, hogy másodiknak tegye meg az utat a csövön át, egyes-egyedül Manyi miatt, senki más nem érdekelte a nők medencéjében.

Béla már három hosszú percig maradt odaát. Amikor visszakerült, rengeteg mesélnivalója volt. Szabadon úszkált a nők medencéjében, senki sem vette észre. A saját nővére, Mici sem ismerte meg, csak akkor sikítozott egyet, amikor a víz alatt megfogta a lábát. De megmagyarázta neki, hogy mi van, amire Mici röhögött, és megesküdtött, hogy nem árulja el őket. Manyit is látta, de nem mehetett hozzá közel, mert a mamájának kibicelt, akit pedikűröztek. Magda, aki „sokak szerint szebb, mint Manyi”, a kisvíz-lépcsőn ült, kibontott haját szárította a napon. Tény, hogy szép nagy, fekete haja van, derékig ér, de egyébként semmi különös nincs rajta, a lábszára pláne szőrös.

Ilyen módon a kölyök birtokukba vették a nők medencéjét is. Eleinte diszkréten viselkedtek, és vigyáztak magukra. Csak néhány percre jelentek meg odaát, teleszívták magukat látnivalóval. De ettől

csöppet sem lettek romlottabbak. Titokzatos dolgok közömbös tényekké változtak szemükben. A nők idomai fétisekből becsületes testrészekké alakultak át, sok ideges ingerük elmúlt, a „másik nem” világa emberibbé vált előttük. Béla vidámabban, tisztábban, szinte gyerekesebben tudta imádni Manyit, mióta látta vizes haján a piros vászonsapkával fickándozni a csillogó medencében.

De később túlságosan elszemtelenedtek. Jóformán egészen átköltöztek a női oldalra. Vihogtak, spricceltek, buktatták a lányokat. Így sem törődtek velük, az arcuk még csupasz volt, őket is lányoknak nézték messziről a felnőttek. Egyszer azonban egy csúnya kislány, akit a kompánia mellőzött, minden különösebb ok nélkül, csak a benne összegyűlt dühös irigység miatt, hangosan visítozni kezdett:

Fiúk! Fiúk! Fiúk vannak az uszodában!

A parton nagy nyüzsgés támadt. Kövér, öreg nők riadtan mozdultak meg, mint a tehenek. Voltak kisasszonyok, akik ijedten bújtak a kabinjukba, vagy hirtelen törülközőt terítettek a vállukra. Más kisasszonyok viszont éppen erre a kiabálásra izgatottan szaladtak előre a korláthoz.

Ám a fiúk már nem voltak sehol. Az üres medence színén nagy platánlevelek ringtak nyugodtan. A kölykök egy pillanat alatt a víz alá buktak, és a betoncsövön át visszaúsztak a férfioldalra.

Hanem a stikli mégis felfedeződött. A mamák közül néhányan panaszt tettek. A gyerekekkel szemben kialakult az új ellenséges front. Az élén a legnagyobb ellenség, a gondnok. A gondnok sovány, fakó, szőrtelen képű, galád tekintetű ember volt, drapp színű vászonruhát hordott, amely elöl teli volt ételpecséttel. Nem kiabált, nem fenyegetőzött. Néma gyűlölettel nézte a mezítelen fiúkat, körülsétálta a medencét, aztán leült az úszómester mellé egy székre, és úgy tett, mintha újságot olvasna, de az újság mögül mindig a vizet figyelte.

A kölykök megijedtek egy kicsit a gondnok nyomasztó jelenlététől. De egy óra múlva megszokták, és nem törődtek többet vele. Mit árthatott nekik a gondnok? Mintha egy görény fenyegetné a parton ülve a patakban úszó halakat.

Tovább tartottak a női medencében a látogatások, annál is élvezetesebbé válva, minél több lett bennük az izgató kockázat. Néhány nap múlva Béla, akit a szerelem motorja hajtott, kora reggel elsőként akart átúszni a másik oldalra.

Lélegzetet vett, lebukott a víz alá, és nagy lendülettel beleúszott a csőbe. De most nem jutott át. A feje akadályba ütközött a csatorna másik végén. Kinyitotta a szemét, és a víz alatt is látta, hogy a cső kijárata sodronnyal van elzárva.

A fölfedezés oly rettenetes és váratlan volt, hogy a kisfiú közel járt az elájuláshoz. Egy pillanatig a halált érezte, olyasmit, hogy lehetetlen ebből a víz alatti koporsóból kiszabadulni. Ijedtében kitérítette a száját, mintha segítségért akarna kiáltani, és nyelt egy csomót az uszoda langyos vizéből. Aztán összeszedte magát. Megfordulni nem lehetett a csőben, úszni is nehéz volt visszafelé. Idő pedig nem volt a gondolkodásra, a levegő nagyon fogyott. Nem is az esze, az ösztöne találta ki, hogy mit csináljon. A hínáros, síkos falú, szűk hengerben, mint egy hátrafelé mozgó rák, a kezével tornászta vissza magát a szabad nyílásig. A melle már nagyon szorult, a füle zúgott, a szíve a torkában dobogott, amikor az utolsó levegőbuborékkal együtt fölmerült a medence színére.

Derék kis kölyök volt, csak egy percig gondolt saját magár, rögtön a pajtásait kezdte féltetni, hogy valaki a kompániából úgy járhat, mint ő. Vagy sokkal rosszabbul. Könnyű ott pusztulni abban a bedrótzott végű csőben. Ott maradt örnek a csatornanyílásban, várta a többieket. Nemsokára összegyűlt mind a nyolc fiú. Átalakultak izgatottan tárgyaló parlamentté. Megbeszélték, hogy a dolgokat nem lehet ennyiben hagyni. Hátha van más társaságból való, hozzájuk hasonló fiú, aki ismeri és használja ezt az alagutat. Meg ne fulladjon benne valaki, talán délután, amikor ők nincsenek az uszodában, és nem vigyázhatnak. Volt bennük lelkiismeret és generációs együttérzés. Elhatározták, hogy közlik esetüket a „felnőttekkel”. Ők mégiscsak gyerekek, nincs hatalmuk intézkedni, hogy vagy nyissák ki újra a csövet, vagy tegyenek sodronnyt a bejáratára is. Pedig ehhez a tethhez kellett egy jó adag önfeláldozó jellemesség. Be kellett vallaniok csínytevéseik hosszú sorát, el kellett készülniök a büntetésre.

A vörös kisfiú, aki elsőnek úszott át a csövön, az apjával járt az uszodába. Az „örege” negyvenéves férfi volt, mérnök, kék pápaszemmel az orrán, a medence kőpadján napozott órákon át, amíg a fia a vízben hancúrozott pajtásaival.

Hozzá mentek oda a gyerekek, köréje guggoltak, és előadták mondanivalójukat.

A mérnök nagyon elkomolyodott. Minden részletet apróra elismételtetett, és egyre ingerültebb lett. Furcsa, amikor egy mezítelen férfi haragszik, az arca és a nyaka vörösre gyúlt a vértódulástól, a karján megfeszültek az izmok, ahogy önkéntelenül ökölbe szorította a kezét. Okos ember volt, és értett a technikához. Előbb csak bürokratikus ostobaságot talált a dologban, aztán meglátta benne az aljas rosszindulatot, mint a jó detektív, aki egyetlen adatból kibogozza a legbonyolultabb bűnügyet is. Fölállt, odament az úszómesterhez, indulatosan kérdőre vonta:

– Mit csinálnak maguk? Miért nem figyelmeztették a gyerekeket, hogy a cső le van zárva? Vagy miért nem ezen az oldalon drótozták be?! Miért a *másikon*? Tudja azt, maga bitang, hogy az egyik gyerek majdnem megfulladt benne?

Az úszómester hatalmas, kövér, de lágy ember volt, nagy mellével, mint egy csíkos trikóba öltöztetett eunuch. Elsápadt, és szörnyű ijedten védekezett:

– Én nem tehetek semmiről, nagyságos úr! Én figyelmeztettem Szűcs urat, hogy így baj lehet, de Szűcs úr azt mondta, hogy fogjam be a számat, ő rendelkezik az uszodában.

– Ki az a Szűcs? – kérdezte dühtől rekedten a mérnök.

– Ő a gondnok.

– Hol van most?

– Kint ebédel a vendéglőben.

A mérnök bebújt a kabinjába, rettentő sebesen felöltözött, a fiúk alig tudtak versenyezni vele. Együtt mentek ki valamennyien az uszodából. Elöl a felnőtt vezér, utána a nyolc gyerek, mint a csirkéi.

A kölykök érezték, hogy nagy csata lesz az ő „főnökük” és az ellenség között. Izgatottan mutattak a vendéglőkert egyik asztala felé: „Ott ül, az, aki mákos nudlit eszik!”

A mérnök az asztal elé lépett, oly közel, hogy árnyékot vetett rá széles vállával:

– Ön Szűcs úr?! – kérdezte érdesen.

A gondnok letette a tányérjára a villát, és felállt:

– Én, kérem, tessék parancsolni! – felelte mézesen, megtisztelve csúszó-mászó alázatával a jól öltözött urat.

– Ön intézkedett így az uszodai cső dolgában?! – emelte föl a hangját a gyerekek vezére.

– Én! – mondta most már kihívóan a gondnok, mintha vissza akarna utasítani minden hivatalába való beavatkozást.

Nem beszélhetett többet. A mérnöknél szeges végű, görcsös turistabot volt. Fölemelte a botját, és végigvágott vele a gondnokon. A gyerekek csodálkozva bámulták, hogy az ellenségük nem üt vissza, még csak nem is kiabál, hanem némán, kissé meggömbülve áll az ütések zuhatagában, csak a bal karját emeli föl, hogy a fejét védje, és a jobb tenyerét teszi az arca elé.

Furcsa módon senki nem sietett a megtámadott ember védelmére. A dolgokból néha minden magyarázkodás nélkül roppant hatalmas erővel szól az igazság. A pincérek messziről, mozdulatlanul nézték, hogy mi történik. Mintha mindenki érezte volna, hogy ez nem verekedés, csak egy gyalázatos féreg szenved el megérdemelt büntetését.

Amikor a gondnok el volt intézve, a gyerekek attól féltek, hogy most az ő büntetésük következik. Nem az történt. A kis vörös fiú papája sorban megsimogatta mind a nyolc fiú fejét. „Derék kölykök vagytok, jól viselkedtetek!” – mondta melegen, mintha az édesapja lenne valamennyinek.

És az uszodát sem zárták be. De másnap már sodrony volt a víz alatti cső bejáratán is, nem lehetett

többé átjárni a nők klott, fodor és napkenőcs szagú világába. Hanem a gondnok eltűnt, mintha egy denevér repült volna el. A gyerekek néha borzongva gondoltak vissza alakjára, pedig nem értették, csak sejtettek valamit sötét ellenségük természetéről.

Csupor András: Zsófi választása

Az esti vonat már éppen indult Esztergomból, amikor hét lány bohócnak öltözve robbant be a vagonajtón.

– A lányok, a lányok angyalok, a férfikkal csak komédiáznak... – énekelték.

Egyik társnőjük, Zsófi leánybúcsúját tartották az érseki székhelyen, s ennek megfejelésére találták ki ezt a maskarás utazást.

Cseh Alexandra volt a sírós bohóc, a Barabás lányok, a barna Viki és a szőke Zsanna légnadrágba bújtak, keménykalapjuk alól meszelt arccal ártatlanul pislogva, Orosz Edina csúcsos süveggel volt a harsány, Major Verocska a pepita, a szőke Fekete Petra óriási zsebeiből újabb és újabb szájharmonikák, okarinák, furulyák kerültek elő. Zsófi orcáján két napocska virított, a festett szája mosolygósan a füléig ért, sárga öltözetén piros gombócok voltak.

– Ki kér pezsgőt? – kérdezte Edina, mire a lánykórus egybehangzóan válaszolt:

– Mi!!

A lányok kacagtak, viháncoltak, s itták a pezsgőt...

Aztán előkerült egy füzet, egyféle emlékkönyv, s a lányok körbezsongták az utasokat, megkínálták pezsgővel, s megkérték őket, hogy írjanak be valamit, merthogy a nagy vigyorral (és piros orral! – kotnyeleskedett bele Edina) rendelkező barátnőjüknek ez a leánybúcsúja.

Az Öreg temetéséről jött. A saját temetéséről. Szép volt a búcsúztató beszéd, az Öreg meghatottan és elkeseredve dobta a göröngyöt a koporsóra.

– Na, ennek is vége van – gondolta.

A bohóclányok hozzá is eljutottak. Csak ennyit írt be:

„Önmagad adósa vagy.”

Zsófi másnap mosolygósan ébredt. Emlékezett arra, hogy mennyit nevettek a lányokkal a megrökönyödött utasokon. Olvasgatta a leánybúcsú füzetét, a jópofáskodó, néha obszcén, néha szellemes bejegyzéseket. És akkor ott volt a beírás.

Önmagad adósa vagy. Egy sima kijelentő mondat. Beleborzongott.

De akkor már bekukkantott az ajtón a nővére, a mamája:

– Zsófi, készülj, még el kell menned a fodrászhoz. Ma nagyon szépnek kell lenned!

És rángatták ide, oda, de Zsófi már csak a beírásra gondolt: Önmagad adósa vagy.

Az esküvőn Zsófi már úgy nézett ki, mint akit egy divatlapból vágtak ki. Az anyakönyvvezető beszéde alatt titkon ránézett a vőlegényére. Norbi jóképű, gazdag, mindent meg tud adni, és – beléhasított – öntelt, önző, mellette illusztráció leszek!

De kimondta a boldogító igent.

Az esküvői vacsorán a fehér menyasszonyi ruhában táncolt.

– Eladó a menyasszony! – rikkantotta valaki. Zsófi bocsánatkérően elmosolyodott, s kiment a toalettre. Aztán a hátsó kijáraton elhagyta a vendéglőt. Szaladt haza. Gyorsan átöltözött. Farmerban, trikóban egy kis hátzissákkal ment tovább. A Déli pályaudvaron felült az első vonatra. És ment. Otthagyva a bepakolt bőröndöt, a velencei nászutat.

Elmosolyodott:

Önmagad adósa vagy.

És vitte a vonat a saját élet felé.

Guillaume Apollinaire: Egy szép vörösesszőkéhez

Imé ember vagyok megfontolt és okos
Már ismerem az életet s halált mindazt mit ismerhet ki élt
Kit fájdalom gyötört s emelt öröm szerelmi szenvedély
Ki elhitte már eszméit néha-néha
Sok nyelvet ismer és mindenfelé
Sok tájon át utazgatott
Járt háborúban s látta a Gyalogság és Tüzérség harcait
Fejsebet kapott meglékeltek míg kloroformtól részegen aludt
S a szörnyű küzdelemben elvesztette legjobb társait
Mindazt tudom az újról s régiről amit ezekről így egy ember egymagában tudhat
És anélkül hogy feldúlna ma ez a közöttünk
S értünk zajló harc barátaim
Elítélem a hagyomány s a lelemény e hosszú vad vitáját
A Kaland s a Rend pörpatvarát

Ti akiknek a szája Isten szájához hasonló
E száj maga a rend
Legyetek elnézők ha minket összemértek
Azokkal akik ápolják és folytatják e rendet
Mi a kalandot kergetjük mindenfelé

Nem ellenetek harcolunk mi
Csak az óriási s furcsa birtokokra vágyunk
Ahol a virágzó rejtelem hajlong felénk
Új tüzek lobognak ott s eleddig nem látott színek
Ezernyi súlytalan lebegő látomás
S ezekből kell valóságot teremtenünk

Fel akarjuk kutatni a jóság tájait hatalmas ország s minden hallgat ott
Imé az idő is amit kergetni s visszacsalni éppen úgy lehet

Irgalmazzatok nekünk mi folyton a jövő s a végtelen határain
Harcolunk az emberek helyett
Irgalom tévedéseinkért a bűneinkért irgalom

Imé megjön a nyár e perzselő vad három hónap
S mint a tavasz halott immár az ifjuságom
Az izzó Értelem évadja ez ó lángoló Nap
S én vágyom
Lesem a formát édes és előkelő
Az értelem csábítgat véle hogy kövessem
Mint mágnes a vasat magához vonz ma engem
Jön és a haja lebben
Csodás vörösesszőke nő

Haja arany mi lenne más
Szép hosszantartó villanás
Vagy láng mely lobot vet keményen
A rózsán hogyha hervad éppen

Nevesetek hát rajtam emberek
Mindenhol mind nevesetek de főképpen ti itt
Mert annyi mindent nem merek elmondani ma néktek
S nem hallgatnátok meg ha tán elmondanám ma néktek
Ó irgalmazzatok nekem

Fordította: Radnóti Miklós

Dull Ernő: www.garibaldi

1. Giuseppe Garibaldi (Nizza, 1807. július 4. – Caprera, 1882. június 2.) olasz hazafi és katona volt, az egységes Olaszországért harcoló hadsereg egyik vezére...
2. Garibaldi bisztró és étterem. HÉTFŐ Húsleves Tejszínes gombás csirkemell csíkok jázminrizzsel. KEDD Cukkinikrémleves Bolognai spagetti. SZERDA Hideg eperleves. Roston csirkemell ...
3. Nyilvános "+1" hozzáadva. Visszavonás Giuseppe Garibaldi, olasz szabadsághős, az olasz egységért folytatott Habsburg-ellenes függetlenségi harc vezetője 1882. június 2-án, azaz épp 122 évvel ...
4. Budapest belvárosában, az V. kerület szívében exkluzív egyedi kialakítású épületben luxuslakások, üzletek és irodák eladók, hosszú távra bérbeadók...
5. Ritmus, szín, kultúra, energia: e négy szóval jellemezhetőek a világhírű művész, David Garibaldi alkotásai...
6. Üdvözljük a Garibaldi Kennelben, amely főleg olasz kutyasokra, leginkább pointerekre specializálódott...

...Be sok itt a holló!
De kevés a kard, ló!
Majd elhosszák, csak mi
Legyünk készek halni.
Éljen Garibaldi!

Dull Ernő: Garibaldit vártuk

Garibaldit vártuk,
A felszabadítót,
Aki hátán hozza
Klapkát és Kossuthot.

Garibaldit vártuk,
A nép szabadságát,
Mert nem tűrhettük már
Habsburgok rabságát.

Garibaldit vártuk
Olasz légióval,
Klapka György érkezett
Magyar légióval.

Klapka György érkezett,
Ferenc József szaladt,
    Budapestre szaladt
        magyar nemesekhez.

    Budapesten aztán
        csókolták, ölelték
            hűségesküjüket
ölébe letették.

Klapka György állt dermedten,
udvariasságba hűtve,
elnyomott nemzetét nézve,
mely nem lázadt a jöttére.

Klapka György nem tudta,
hogyan a szabadító
nem hasonlít arra,
akit régen várnak.

Mert akire várnak,
Az lakik kupában,
Az lakik meszelyben,
Hordók országában.

Azt nem kell szolgálni,
Csak mindig siratni,
„Haj-jaj Garibálni...
Fel tudok még állni.”

Húrok

Garibaldi-dalok

Garibaldi csárdás kiskalapja I.

Garibaldi csárdás kiskalapja,
Nemzetiszín szalag lobog rajta.
Nemzetiszín szalag lobog rajta,
Kossuth Lajos neve ragyog rajta.

Letörött a bécsi torony gombja,
Ihatnék a Garibaldi lova.
Szaladj, kislány, húzzál neki vizet,
Garibaldi a csatába siet.

Garibaldi csárdás kis kalapja,
Kossuth Lajos neve ragyog rajta.
Lova után mennek a huszárok,
Hírok-nevök járja a világot.

Garibaldi csárdás kiskalapja II.

Garibaldi csárdás kiskalapja,
Nemzeti szín szalag lobog rajta,
Nemzeti szín szalag lobog rajta,
Kossuth Lajos neve ragyog rajta.

Ezernyolcszázhatvankettedikben,
Felment Garibaldi egy nagy hegyre,
Onnan nézte szép Magyarországot,
Hogy harcolnak a magyar huszárok.

Fütyentett már egyet a masina,
hívnak engem vizitációra.
Míg az orvos engem megvizitál,
kisangyalom odakint sirdogál.

Szennyes az én ingem

Szennyes az én ingem,
Szennyes a gatyám is,
Majd hoz Kossuth tisztát,
Türr Pista meg puskát.
Éljen Garibaldi!

Kossuth, Klapka és Türr,
Mind be fognak jőni,
Sereg is jó velük
Húsz-, harmincezernyi.
Éljen Garibaldi!

Be sok itt a holló!
De kevés a kard, ló!

Majd elhozzák, csak mi
Legyünk készek halni.
Éljen Garibaldi!

Garibaldi szürke paripája

Garibaldi szürke paripája
Nagyon sokszor fut Pestről Budára.
Garibaldi csak azt vizitálja,
Hogy hol lenne tágasabb csatája?

Megérett a meggy

Megérett a meggy;
Két fán termett egy.
Elunja a magyar várni,
Még eljön a Galabárdi.

Megérett a meggy;
Két fán termett egy.
Elszáradt a szőlő szára.
Fut a német nemsokára.

Elkészült már Nyék alatt a vasút

Elkészült már Nyék alatt a vasút,
Azon jön be Garibaldi, Kossuth.
Meghozta a nemzeti lobogót.
Vigyázz, német, szűk lesz a bugyogód!

Kossuth Lajos levelet íratott,
Közepébe bankókat rakatott;
Általadta az íródeáknak:
Ossza ki a magyar katonáknak.

Szeged alatt elkészült a vasút

Szeged alatt elkészült a vasút,
Azon sétál Garibaldi, Kossuth.
Mellette viszik az akasztófát,
Kire felakasztják Ferenc Jóskát.

Sör és virsli

„Idén is lesz Öt Templom Fesztivál! Május 10-én, csütörtökön indul, és a következő hétfőig tart. Győr-Újváros templomainak ünnepe az Öt Templom Fesztivál. Öt nap, öt templom, öt vallás és számtalan program a kultúra ezer szegletéből egy fesztiválon, ahol nincs sör, nincs virsli, de van hit és rengeteg ismerkedés a másik ember szeretetével. [sic!]

Magyarországon a politikai rendszerváltást követően huszonkét esztendővel még mindig kétségbeejtően alacsony színvonalú a közbeszéd. Ez egyfelől annak köszönhető, hogy a hivatásos politikusok hamar kilökték soraikból a magyar kultúra kiemelkedő reprezentánsait, másfelől a kommunikáció kovácsainak nincsenek szociálpszichológiai ismeretei.

„A sztereotípiaképzéshez hozzátartozik, hogy nagyobb emberi csoportoknak általános pszichológiai jellemvonásokat tulajdonítunk – írta 1980-ban D. L. Hamilton és T. L. Rose. – A sztereotípiák megkülönböztető ismérveinek egyike, hogy az idő elteltével makacsul fennmaradnak, és akkor is ellenállnak a változásoknak, ha egy sztereotípiát hordozója saját sztereotíp elvárását meg nem erősítő információval találkozik.”

A sztereotípiák fennmaradása pedig nagymértékben azoknak a mondatoknak köszönhető, amelyeknek szárnyra bocsátói gyakran nincsenek is tudatában kijelentéseik előítéletes tartalmának. Ezeket Milton Rokeach 1960-as híres tanulmányában dogmatikus elutasításnak, illetve elfogadásnak nevezte.

„Dogmatikus elutasításnak nevezzük az olyan verbális kifejezéseket, amelyek tartalmazzák egy adott nézet elutasítását, és ugyanakkor azoknak az embereknek az elutasítását is, akik azt elfogadják” – írta Rokeach. Pl. „Botorság (ostobaság, szamárság stb.) azt gondolni, hogy...” Dogmatikus elfogadás pedig egy nézet és az azt vallók minősített elfogadása. Pl. „Minden értelmes ember tudja, hogy...”

A győri Öt Templom Fesztivál kommunikátorai hatvankét évvel Rokeach és negyvenkét évvel Hamilton-Rose nézeteinek közkinccsé válása után sincsenek tisztában azzal, hogy milyen szempontok alapján kell egy kampányszöveget megfogalmazni úgy, hogy az ne sértő és kirekesztő legyen, hanem azoknak a figyelmét is felkeltse az esemény iránt, akik eredetileg nem is gondoltak a meglátogatására.

Kezdjük a kampányszöveg végével: „van hit és rengeteg ismerkedés a másik ember szeretetével.” Ez tehát az ajánlat. Ami szorosabban véve annyit jelent, hogy házasságközvetítő rendezvényt hirdettek meg a hívó emberek számára. Szabadítsuk ki a tőmondatot a balul sikerült kreációból: „van hit.” A helyzet még siralmasabbá válik. A dogmatikus elfogadás tehát azokra a résztvevőkre korlátozódik, akiknek van hite. Nyilván a meghirdetett öt vallás valamelyikének keretén belül. És ha valaki az ökumenizmus eszméjét egy hatodikkal is ki akarná bővíteni, annak már nincs hite?

Ennél a zagyvaságnál azonban még problematikusabb a fesztivál tömegeket megmozgatni akaró – és nyilván a szervezőbizottság tagjai által szellemesnek vélt – szlogenje: „ahol nincs sör, nincs virsli”. Ami arra utal, hogy a tisztelt mélyen vallásos és magasan kulturált kommunikátorok számára is az egyik alapfilm a *Különben dühbe jövünk*. Érdekes, hogy például nem a mélyen vallásos Pasolinire vagy Buñuelre utaltak. Mert ők valóban annak a szellemnek a hiányát kérték számon koruktól, amelyet az Öt Kultúra Fesztivál újból meg akar idézni. Ezt azonban Bud Spencer és Terence Hill közönsége nem igényli.

Tehát a tisztelt szervezőknek épp arra nincsen szükségük, akiket megszólítanak. Mert a nagyérdemű koncertlátogatóknak nem kell felhívni a figyelmét, hogyha ellátogat a Zeneakadémiára: ott nem lesz vattacukor meg tűznyelő. Megjegyzem, büfé ott is van. És a szünetben zsúfolásig megtelnek, ami arra utal, hogy még az entellektüelek sem feltétlenül utasítják el undorodva a testi élvezeteket. Vagy, hogy alkalomadtán ők is megszomjazhatnak.

Tehát a dogmatikusan elutasító elit szervezőknek nincs szükségük arra a közönségre, amelyet paradox módon megszólítottak, és amely sörre és virslire vágya. Pedig sem a sör, sem a virsli nem rossz. Én is szeretem mindkettőt. Nem egy alkalommal a söröskorsó mellől figyeltem fel több, időközben világhírűvé vált zenészre. És az teljesen elképzelhetetlen, hogy valakit, aki pusztán az alantas sör-virsli élvezetért tért be egy fesztiválra, megérintsen Bach zenéje? Vajon nem vonzana több látogatót a – folyton a közönség hiányával küszködő – fesztiválokra, egy effajta szöveg: „Öt nap, öt templom, öt vallás; zene, képzőművészetek, irodalom; sör, virsli és számtalan gasztronómiai meglepetés!”

Bach és a sör! Ezt például krosszóver világunkban a komolyzene népszerűsítésére a legjobb fesztiválcímnek tartanám. Bach rajongása a pezsgő árpaitalért – amelyeket saját költségfeljegyzéseivel igazolt – köztudomású. És ha ő nem volt is olyan magas entellektüel – aki a saját világából bárkit is kirekeszsen –, mint az Öt Templom Fesztivál szervezői, valamicskét értett a zenéhez.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Fillér u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu

www.marcziustizenotodike.hu - © 2010-2012 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!